

Gevels zonder glans

Ornamentiekverlies en de Waardering van de Tilburgse Binnenstad

AR2A011 Architectural History Thesis

MSc Architecture, Urbanism and Building Sciences, Technische Universiteit Delft

Bart Mooren

A+BE 5644747

18-04-2024

Reinout Rutte

SAMENVATTING

Deze thesis onderzoekt de impact van het verlies van ornamenten op de gevels van de binnenstad van Tilburg in relatie tot de waardering van de stad. De definitie van het ornament blijft een centraal discussiepunt binnen de architectuur, aangezien het subjectief van aard is en de waardering ervan variabel is. Niettemin tracht deze thesis een algemeen aanvaardbare opvatting te creëren over de definitie en waardering van het ornament. Mede door middel van veldonderzoek is geprobeerd een patroon te ontdekken in de waardering van ornamenten op gevels en of deze bijdragen aan de algehele waardering van een binnenstad, in dit geval die van Tilburg. Voor een vollediger begrip van de hedendaagse uitstraling van Tilburg wordt een grondige analyse van de stadsgeschiedenis uitgevoerd. Deze analyse wordt vervolgens vergeleken met de geschiedenis van de nabijgelegen stad Breda, om te onderzoeken waarom Tilburg wellicht niet hetzelfde bourgondische karakter vertegenwoordigt als Breda. Deze vergelijking tracht ook te verklaren waarom het verlies van ornamenten in de binnenstad van Tilburg meer uitgesproken lijkt te zijn dan in Breda. De bevindingen van deze analyse worden gebruikt om de hoofdvraag te beantwoorden: Wat is de invloed van het gebrek of verlies aan ornamenten op de gevels van gebouwen op de waardering van de binnenstad van Tilburg?

TREFWOORDEN

Ornamenten, Architectuur, Gevels, Ornamentiek, Waardering, Binnenstad, Tilburg, Breda, Historisch, Ornamentatie

INHOUDSOPGAVE

| | |
|---|----------------|
| 1. INTRODUCTIE | blz. 3 |
| 1.1 DOELSTELLING | blz. 3 |
| 1.2 METHODE | blz. 4 |
| 2. HOOFDSTUK I: DE WAARDERING VAN ORNAMENTEN OP GEVELS | blz. 5 t/m 15 |
| 2.1 HOOFDSTUK 1.1: BEVINDINGEN VAN HET VELDONDERZOEK | blz. 8 t/m 11 |
| 2.2 HOOFDSTUK 1.2: ROL VAN FYSIEKE ATTRIBUTEN OP DE VOORKEURGEVELS VAN GEBOUWEN | blz. 12 t/m 14 |
| 2.3 CONCLUSIE WAARDERING ORNAMENTIEK OP GEVELS | blz. 15 |
| 3. HOOFDSTUK II: ORNAMENTEN OP GEVELS | blz. 16 t/m 27 |
| 3.1 HOOFDSTUK 2.1: DE GESCHIEDENIS VAN HET ORNAMENT | blz. 17 & 18 |
| 3.2 HOOFDSTUK 2.2: DE FUNCTIE VAN HET ORNAMENT, VERLEDEN EN HET HEDEN | blz. 19 t/m 23 |
| 3.3 HOOFDSTUK 2.3: VERSCHIL TUSSEN ORNAMENT EN DECORATIE | blz. 24 t/m 27 |
| 3.4 DE DEFINITIEVE DEFINITIE VAN HET ORNAMENT | blz. 28 |
| 4. HOOFDSTUK III: DE GESCHIEDENIS VAN (DE BINNENSTAD VAN) TILBURG IN VERGELIJKING MET BREDA | blz. 29 t/m 43 |
| 4.1 HOOFDSTUK 3.1: DE GESCHIEDENIS VAN (DE BINNENSTAD VAN) TILBURG | blz. 30 t/m 33 |
| 4.2 HOOFDSTUK 3.2: DE GESCHIEDENIS VAN (DE BINNENSTAD VAN) BREDA | blz. 34 t/m 37 |
| 4.3 HOOFDSTUK 3.3: VERGELIJKING TUSSEN DE GESCHIEDENIS VAN DE BINNENSTAD VAN TILBURG MET DIE VAN BREDA | blz. 38 t/m 43 |
| 4.4 CONCLUSIE GEBREK OF VERLIES AAN ORNAMENTIEK IN DE BINNENSTAD VAN TILBURG | blz. 43 |
| 5. CONCLUSIE | blz. 44 & 45 |
| 6. LITERATUUR/BRONNENLIJST | blz. 46 & 47 |
| 7. BIJLAGEN | blz. 48 |

1. INTRODUCTIE

Wanneer men in de binnenstad van Tilburg rondwaalt valt op dat gedetailleerde gebouwen, verrijkt met een overvloed aan ornamenten en ambacht, afwisselen met sobere, afstompende en monotone vormgegeven panden, die een gebrek aan creativiteit suggereren. Deze overgang manifesteerde zich voornamelijk begin en midden 20e eeuw, en de beperkte aanwezigheid van ornamenten op de gevels van de Tilburgse binnenstad blijft tot op heden waarneembaar. Aangezien de gevel doorgaans als het primaire esthetische element van een gebouw wordt beschouwd, rechtvaardigt dit onderzoek zijn relevantie. Immers, wie verlangt ernaar om te wonen in een saaie, afstotende en gevoelloze omgeving? Bovendien roept het de vraag op welke aantrekkingskracht een stadscentrum met een kille uitstraling werkelijk heeft voor externe bezoekers.

Vanuit een persoonlijk perspectief neemt het belang van de binnenstad van Tilburg een prominente positie in op mijn agenda. Het is de plek waar ik als adolescent voor het eerst kennis maakte met een stedelijke omgeving. Een plek die qua inwoners en sfeer alle facetten bevat om er een bruisend geheel van te maken. Het is dan ook uiterst betreuenswaardig dat de binnenstad van Tilburg niet in staat is om een vergelijkbaar robuust en bourgondisch karakter uit te stralen in vergelijking met naburige steden zoals Breda en 's-Hertogenbosch. Het is ontluisterend dat de authentieke sfeer die zo kenmerkend is voor de binnensteden van Breda en 's-Hertogenbosch, in Tilburg verstoord wordt door het willekeurig plaatsen van panden die een zekere melancholie lijken te belichamen.

1.1 DOELSTELLING

Het primaire doel van deze thesis is, in eerste instantie, het bieden van inzicht in hoe het ontbreken of verlies van ornamentiek op gevels de waardering van de binnenstad van Tilburg beïnvloedt. In het licht van de groeiende bevolking en de toenemende vraag naar huisvesting, wordt de discussie over de vormgeving van nieuwe of herbestemde woningen steeds relevanter. Aangezien ornamentiek op de gevels één van de belangrijkste esthetische aspecten van een gebouw is, is het van groot belang om de verschillende effecten die ornamentiek teweegbrengt, te begrijpen. Het begrip van de waardering van dit architectonische element is essentieel om ervoor te zorgen dat de architectuur bijdraagt aan een positieve beleving van de stad. Men zou kunnen betogen dat deze thesis een overkoepelend doel belicht dat zich uitstrekt voorbij louter het verkrijgen van inzicht in de specifieke casestudy van Tilburg. Deze thesis fungeert als een leidraad voor architecten, ontwerpers en ontwikkelaars met betrekking tot ornamentiek bij projecten, met als doel bij te dragen aan een gewaardeerde gebouwde omgeving waar iedereen mee in contact komt.

1.2 METHODE

Zoals eerder benoemd zal er getracht worden in te gaan op de volgende hoofdvraag: Wat is de invloed van het gebrek of verlies aan ornamenten op de gevels van gebouwen op de waardering van de binnenstad van Tilburg? Om te beginnen met de hedendaagse relevantie van het onderwerp zal begonnen worden met een veldonderzoek om antwoord te verschaffen op de navolgende vraag: Welk effect hebben ornamentale gevels op de waardering van een binnenstad? Dit onderzoek zal bestaan uit interviews met belanghebbenden in de binnenstad van Tilburg, gericht op de perceptie van ornamenten op gebouwgevels en de daarmee samenhangende waardering. Deze interviews zullen worden aangevuld met een literatuuronderzoek naar de rol van fysieke attributen op de voorkeurgevels van gebouwen.

Het is van belang om aanvankelijk inzicht te verkrijgen in de waardering van ornamentiek op gebouwgevels, voordat de definitie van ornamenten wordt uiteengezet. Deze aanpak is gerechtvaardigd gezien de subjectieve aard van ornamenten, waardoor een zekere mate van begrip kan worden verkregen over deze subjectieve waardering van ornamenten. Het uiteindelijke doel is om inzicht te verkrijgen in de aard van ornamenten op gevels en tegelijkertijd een vorm van definitie te formuleren. Dit zal worden bereikt door middel van literatuuronderzoek naar ornamenten op gevels, waarbij de diversiteit van toepassingen door de gehele architectuurgeschiedenis wordt geanalyseerd en waarbij getracht wordt een antwoord te geven op de volgende deelvraag: Wat zijn ornamenten precies?

Om dit alles te kunnen betrekken op de binnenstad van Tilburg, is een gegronde verkenning van de geschiedenis van deze binnenstad essentieel. Echter is het ook interessant om deze te kunnen linken aan eerdergenoemde stad Breda. Breda, de stad waar dit robuuste en bourgondische karakter tot leven komt in tegenstelling tot Tilburg. Komt dit door de vele historische ornamentale panden in die stad? Dit alles kan worden gedaan door antwoord te geven op de volgende vraag: Hoe ziet de geschiedenis van de binnenstad van Tilburg en Breda eruit? Breda kan als vergelijkingsmateriaal worden gebruikt, en hieruit kunnen conclusies worden getrokken over de binnenstad van Tilburg. Deze vraag zal worden aangepakt door analyse van historische kaarten en literatuuronderzoek met betrekking tot beide steden.

Vanuit een breder historisch perspectief op Tilburg en Breda als geheel, evenals een meer gedetailleerde beschouwing op gevels in de binnensteden, krijgt het beantwoorden van de volgende vraag aanzienlijke betekenis: Wat ligt ten grondslag aan het verlies van ornamenten in de gevels van de binnenstad van Tilburg? Deze begripsvorming vereist een grondige analyse van de bredere context betreffende de geschiedenis van de gebouwde omgeving in de binnenstad van Tilburg, maar ook door die te vergelijken met diezelfde context van Breda, ondersteund door literatuuronderzoek.

2. HOOFDSTUK I: DE WAARDERING VAN ORNAMENTEN OP GEVELS

Om de impact van ornamenten op de gevels van gebouwen te begrijpen, is het noodzakelijk om inzicht te verkrijgen in de specifieke effecten die ornamenten kunnen hebben. Dit inzicht kan worden verkregen door de waardering te onderzoeken die ornamentiek op de gevels geniet bij belanghebbenden, voorbijgangers en bewoners. Dit hoofdstuk beoogt daarom een analyse te bieden van de waardering van de binnenstad van Tilburg, gebaseerd op de aanwezige ornamentiek op de gevels van gebouwen in deze binnenstad.

Om deze waardering helder te analyseren, werd in eerste instantie een veldonderzoek uitgevoerd. Het doel van dit veldonderzoek was om te onderzoeken welke invloed de ornamentiek van gebouwen heeft op de waardering van een locatie. Op basis hiervan kan een inzicht worden verkregen in de waardering van ornamentiek als een opzichzelfstaand element.

Dit is gerealiseerd door het opstellen van diverse vragen die de perceptie en waardering van specifieke locaties belichten. Deze uiteenlopende vragen vormden de basis voor interviews die werden afgenomen tijdens het veldonderzoek. Twee verschillende locaties werden hierbij betrokken: een locatie gekenmerkt door gebouwen met een overvloed aan ornamentiek op hun gevels (afbeelding 1) en een locatie waar ornamentiek op de gevels ontbreekt (afbeelding 2). De interviews werden gehouden op deze twee verschillende locaties om een vergelijking mogelijk te maken. Er werd gestreefd naar het minimaliseren van externe factoren die de antwoorden zouden kunnen beïnvloeden, door het verschil tussen de twee straten hoofdzakelijk te beperken tot de aanwezigheid van ornamentiek op de gevels, terwijl andere omgevingskenmerken zoveel mogelijk gelijk werden gehouden.

Eveneens werd gestreefd naar een breed scala aan geïnterviewde personen, met als doel een representatieve conclusie te kunnen trekken die de diverse opvattingen van het publiek weerspiegelt. In totaal werden 27 individuen op straat geïnterviewd, waarbij diversiteit werd nagestreefd op basis van afkomst, geslacht, leeftijd en beroep. Van deze groep werden 15 personen geïnterviewd op een locatie met gebouwen die rijkelijk versierd waren met ornamentiek op hun gevels, terwijl 12 personen werden geïnterviewd op een locatie waar ornamentiek juist ontbrak op de gevels van de gebouwen.

De reacties verkregen uit de diverse interviews bieden inzicht in de waardering van ornamentiek op de gevels van de gebouwen en werpen daarmee tevens licht op de algemene waardering van de binnenstad van Tilburg, in vergelijking met die van Breda.



Afbeelding 1: straat bestaande uit gebouwen met een overvloed aan ornamentiek op hun gevels. Foto: Google maps



Afbeelding 2: straat bestaande uit gebouwen waar ornamentiek op de gevels ontbreekt. Foto: Google maps

De voornaamste bevindingen van het veldonderzoek zullen eerst worden besproken in subhoofdstuk 1.1, gevolgd door een literatuuronderzoek naar de rol van fysieke attributen op de voorkeurgevels van gebouwen in subhoofdstuk 1.2. Een algehele conclusie over de waardering van ornamentiek op gevels, voortkomend uit het veldonderzoek, zal worden vergeleken met het literatuuronderzoek dat is uitgevoerd voor subhoofdstuk 1.2. Hieruit zal uiteindelijk een overkoepelende conclusie worden afgeleid met betrekking tot de waardering van ornamentiek op gevels van gebouwen, wat zal bijdragen aan het beantwoorden van de centrale vraag van de thesis: Wat is de invloed van het gebrek of verlies aan ornamenten op de gevels van gebouwen op de waardering van de binnenstad van Tilburg?

2.1 HOOFDSTUK 1.1: BEVINDINGEN VAN HET VELDONDERZOEK

Tijdens de interviews zijn diverse vragen gesteld die allemaal inzicht verschaffen in de waardering van ornamentiek op gevels. De specifieke interviews zijn gedocumenteerd in bijlage 1, hier zullen ze voornamelijk worden behandeld en de belangrijkste bevindingen zullen worden geconcludeerd. Tevens is getracht een antwoord te verkrijgen op de vraag welke binnenstad meer wordt gewaardeerd: die van Tilburg of die van Breda. Dit werpt in zekere mate ook licht op de waardering van ornamentiek op gevels, aangezien deze in de binnenstad van Breda aanzienlijk prominenter en overvloediger aanwezig zijn dan in die van Tilburg.

Allereerst gaf het merendeel van de geïnterviewde personen, namelijk vijftientig van de zeventientig (92,6%), aan dat de waardering van een stad, in dit geval Tilburg, mede wordt beïnvloed door het uiterlijk van haar gebouwen. Een aanzienlijk aantal respondenten beschouwt dit zelfs als een doorslaggevende factor voor de waardering van een stad. Eén persoon uitte twijfel, terwijl een andere aangaf dat dit aspect geen rol speelt in de waardering van een stad. Echter, wanneer er naar de rest van zijn antwoorden wordt gekeken, blijkt dat deze persoon de straat met meer ornamentiek op de gevels hoger beoordeelde dan de straat zonder ornamentiek, wat aangeeft dat het uiterlijk van gebouwen op een specifieke locatie zeker wat doet met de waardering daarvan. Het is van belang dit te onderkennen, omdat het met zekerheid vaststelt dat ornamentiek op de gevels van gebouwen in een binnenstad een impact heeft op de waardering van diezelfde binnenstad. Dit bevestigt de relevantie van de hoofdvraag van deze thesis en suggereert een causaal verband tussen ornamentiek op de gevels en de waardering van de binnenstad van Tilburg. Met dit inzicht is het interessant om de waarderingen binnen de verschillende straten nader te onderzoeken, om zo ook conclusies te kunnen trekken over de waardering van ornamentiek op de gevels van gebouwen.

STRAAT BESTAANDE UIT GEBOUWEN MET EEN GEBREK AAN ORNAMENTIEK

In eerste instantie wordt de straat geanalyseerd waar gebouwen met minimale ornamentiek op hun gevels aanwezig zijn. Met als doel inzicht te verkrijgen in de waardering van deze straat, met specifieke aandacht voor de gebouwen met weinig ornamentiek, worden diverse opinies over de straat samengevat en nader toegelicht. Uit de uitgevoerde interviews blijkt dat slechts twee van de twaalf respondenten (16,7%) de straat positief waarderen. Zij beschrijven de straat als interessant en modern, waarbij ze ook de materiaalkeuze benadrukken als bijdragend aan deze positieve waardering. Drie van de twaalf respondenten (25%) hebben een neutrale houding ten opzichte van de straat. Zij karakteriseren de straat als niet mooi maar ook niet lelijk, esthetisch aanvaardbaar maar enigszins saai en gedateerd, en niet onaangenaam. Opmerkelijk is dat zeven van de twaalf respondenten (58,3%) de straat negatief beoordelen. Zij beschrijven de straat als goedkoop, weinig divers, te functioneel, gebrek aan variatie, massief aanvoelend, weinig gedetailleerd, karakterloos, saai, grijs, uniform, gebrek aan diversiteit, oppervlakkig, eenvoudig en redelijk lelijk.

STRAAT BESTAANDE UIT GEBOUWEN MET EEN OVERVLOED AAN ORNAMENTIEK

Bij het onderzoek naar een straat met een overvloed aan ornamentiek op de gevels van de gebouwen in de straat, komen totaal verschillende antwoorden naar voren. Dertien van de vijftien respondenten (86,7%) geven aan de straat positief te beoordelen. Ze beschrijven de straat als historisch, authentiek, gevarieerd, met karakter, tof, met mooie architectuur, traditioneel en met respect voor de oude staat. Dit staat in schril contrast met de bevindingen van respondenten in de straat met gebouwen die een gebrek aan ornamentiek op hun gevels vertonen. In de straat met een overvloed aan ornamentiek op de gevels, was er één respondent die neutraal stond tegenover de waardering van de straat. Hij merkte op dat de straat naar Tilburgse maatstaven redelijk gewaardeerd zou moeten worden, maar dat de waardering sterk afhankelijk is van de context van de locatie. Hij vond de architectuur in de straat mooi, maar merkte op dat een contrast ook passend zou zijn. Eén respondent beschouwde de architectuur in de straat als slordig, hoewel zij wel de variatie in de ornamentiek op de gevels waardeerde, maar soms vond zij deze ornamenten ook kitscherig overkomen.

VERGELIJKING TUSSEN BEIDE STRATEN

Naast het vragen naar de beoordeling van de straat waarin de respondenten zich bevonden, werd hen ook gevraagd om aan de hand van een afbeelding de andere straat te beoordelen. Bijvoorbeeld, respondenten in de straat met een overvloed aan ornamentiek op de gevels kregen een afbeelding te zien van een straat met gebouwen waar een gebrek aan ornamentiek op de gevels was waar te nemen en vice versa. Deze aanpak is bedoeld om op een meer betrouwbare manier vast te stellen wat respondenten meer waarderen: een straat met een overvloed aan ornamentiek op de gevels, of juist een straat met een gebrek aan ornamentiek op de gevels.

Vijfentwintig van de zevenentwintig respondenten (92,6%) gaven de voorkeur aan de straat met een overvloed aan ornamentiek op de gevels van de gebouwen. Dit significant verschil is opmerkelijk en respondenten hebben verschillende redenen aangevoerd voor hun voorkeur. Veelvoorkomende redenen die herhaaldelijk werden genoemd in de antwoorden van de respondenten zijn onder andere: het ambachtelijke en zorgvuldige vakmanschap dat in de gebouwen is gestoken, de warme uitstraling en het uitnodigende karakter van de gebouwen, de authenticiteit en de traditionele esthetiek die als mooi worden ervaren en de waardering voor de diversiteit in de gevels. Respondenten hebben ook hun mening gegeven over de straat waar ornamentiek op de gevels ontbreekt, waarbij velen aangeven dat deze straat er saai, koud en kil uitziet, weinig creativiteit uitstraalt en lijkt alsof er weinig aandacht en ambacht in is gestoken.

Eén respondent van de zevenentwintig (3,7%) heeft aangegeven geen uitgesproken voorkeur te hebben voor één van de twee straten. Deze respondent benadrukt dat de voorkeur afhangt van de specifieke context van de betreffende locatie en welk type architectuur daar het beste bij past. Hij erkent dat het contrast tussen straten met een overvloed aan ornamentiek op de gevels en straten waar deze ornamentiek ontbreekt, passend kan zijn en juist gewaardeerd kan worden, afhankelijk van de omgeving.

Daarnaast heeft nog één andere respondent van de zevenentwintig (3,7%) juist de voorkeur voor de straat waar ornamentiek op de gevels ontbreekt. Zij waardeert de eigenzinnigheid van dergelijke locaties, die naar haar mening zorgen voor een verhoogde waardering.

WAARDERING VAN DE BINNENSTAD VAN BREDA T.O.V. DE BINNENSTAD VAN TILBURG

Zoals eerder vermeld, weerspiegelt de waardering van de binnensteden van Breda en Tilburg deels ook de appreciatie voor ornamentiek op de gebouwen. Dit is te wijten aan het feit dat ornamentiek op de gebouwen in de binnenstad van Breda aanzienlijk prominenter aanwezig is dan in Tilburg. Hoewel de waardering van de verschillende steden op diverse vlakken kan worden beschouwd, hebben de respondenten tijdens de interviews laten blijken dat zij de waardering van de architectuur van de steden grotendeels in acht hebben genomen. Zij zijn gevraagd om beide binnensteden een cijfer toe te kennen en aan te geven of zij één van de twee binnensteden meer waarderen, en zo ja, waarom dat het geval is. Het is vermeldenswaardig dat drie van de zeventwintig respondenten niet bekend waren met de binnenstad van Breda, waardoor hun antwoorden buiten beschouwing zijn gelaten.

Negentien van de vierentwintig respondenten (79,2%) gaven aan een voorkeur te hebben voor de binnenstad van Breda boven die van Tilburg. Zij benadrukken dat Breda op het gebied van architectuur meer te bieden heeft, esthetisch aantrekkelijker is, minder eenvoudig en eentonig is, en dat Breda ook wel bekend staat als het Haagje van Brabant.

Twee van de vierentwintig respondenten (8,3%) geven aan dat de waardering voor beide binnensteden gelijk is en dat er geen specifieke voorkeur is voor een van beide steden.

Drie van de vierentwintig respondenten (12,5%) geven aan dat ze de binnenstad van Tilburg meer waarderen dan die van Breda. Opvallend is echter dat ze zelf benadrukken dat dit voornamelijk een principiële keuze is en dat ze de architectuur in de binnenstad van Breda weliswaar waarderen, maar dat dit niet noodzakelijkerwijs geldt voor de algehele waardering van de binnenstad.

De conclusies gebaseerd op de antwoorden van diverse respondenten zullen worden besproken in hoofdstuk 1.3, waarbij ze zullen worden vergeleken met de bevindingen uit het literatuuronderzoek naar de rol van fysieke attributen bij de voorkeurgevelds van gebouwen, dat in hoofdstuk 1.2 is uitgevoerd.

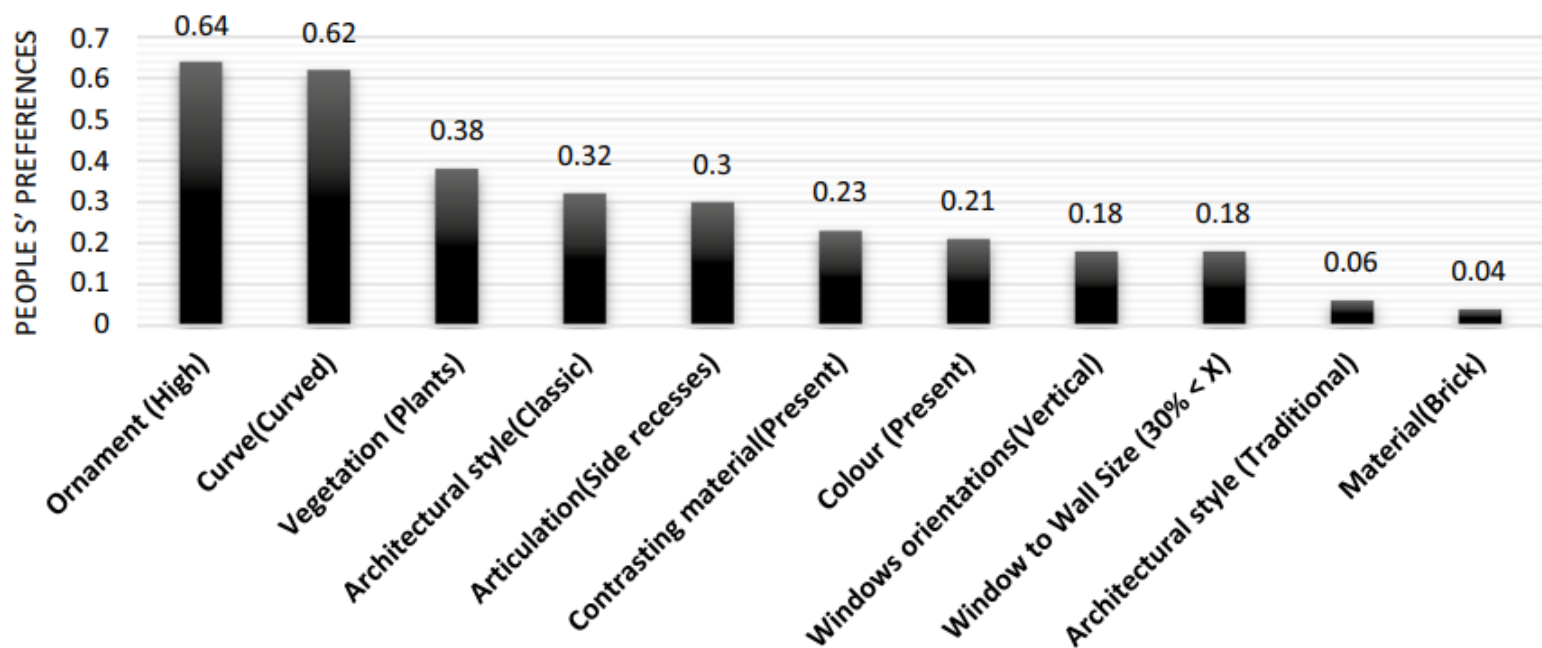
2.2 HOOFDSTUK 1.2: ROL VAN FYSIEKE ATTRIBUTEN OP DE VOORKEURGEVELS VAN GEBOUWEN

In 2023 publiceerden Hashemi Kashani, S. Mahdi; Pazhouhanfar, Mahdiah; en van Oel, Clarine J. een wetenschappelijk artikel waarin zij de visuele complexiteit van gevels van stedelijke gebouwen onderzochten, waarbij zij keken naar de invloed van diverse fysieke attributen, zoals ornamentiek, vormtaal, vegetatie, architectuurstijl, materiaalgebruik, kleur, raamgrootte, oriëntatie, en andere kenmerken, op de waardering van deze gebouwen. De resultaten van deze studie kunnen relevant zijn voor architecten en ontwerpers, doordat zij kunnen helpen bij het ontwikkelen van gevels die in lijn zijn met brede esthetische voorkeuren en tevens kunnen bijdragen aan het verminderen van visuele vervuiling in stedelijke omgevingen. Dit subhoofdstuk zal de bevindingen van deze studie nader toelichten en bespreken.

Eén van de meest significante vormen van eventuele visuele vervuilingen die een psychologische invloed heeft op mensen zijn de gevels van stedelijke gebouwen. Dit benadrukt het belang van de esthetiek van gebouwen, aangezien deze van grote invloed is op de waardering van een locatie en het gevoel van genot of afkeer dat het opwekt. Voor de beoordeling van de gevels van deze stedelijke gebouwen is de visuele complexiteit van cruciaal belang en wordt zelfs beschouwd als de belangrijkste factor die de voorkeur voor gevels van gebouwen beïnvloedt. De complexiteit van de gevel kan exploratie en directe betrokkenheid bij de omgeving aanmoedigen. Ook kan een omgeving op deze manier als minder monotoon worden ervaren. Het is echter belangrijk op te merken dat een te hoge complexiteit individuen in verwarring kan brengen. Daarom wordt aanbevolen om een enigszins gematigd niveau van complexiteit te handhaven bij het ontwerpen van gevels van gebouwen, waarbij wordt gestreefd naar een balans tussen visuele interesse en cognitieve belasting. (Hashemi Kashani, S. M., et al., 2023)

In het onderzoek werden 213 respondenten betrokken, die werden gepresenteerd met gevels van gebouwen met eerdergenoemde diversiteit aan kenmerken die de visuele complexiteit van een gebouw bepalen. De respondenten moesten telkens kiezen tussen twee verschillende gevels die naast elkaar werden getoond. Elke respondent maakte een keuze uit 12 setjes van keuzes. Na het coderen van de verzamelde data kon worden geanalyseerd welke elementen op de gevels het meest bijdragen aan de waardering ervan. Afbeelding 3 toont de attributen gerangschikt op basis van hun belang voor de waardering van een gevel, van meest essentieel tot minst essentieel. Uit de resultaten blijkt dat zowel ornamentiek als boogvormen werden beschouwd als de meest essentiële attributen voor de voorkeur van gevels van gebouwen. Hogere niveaus van ornamentiek op de gevels leidden tot bijna een verdubbeling van de waardering voor de gevels. (Hashemi Kashani, S. M., et al., 2023)

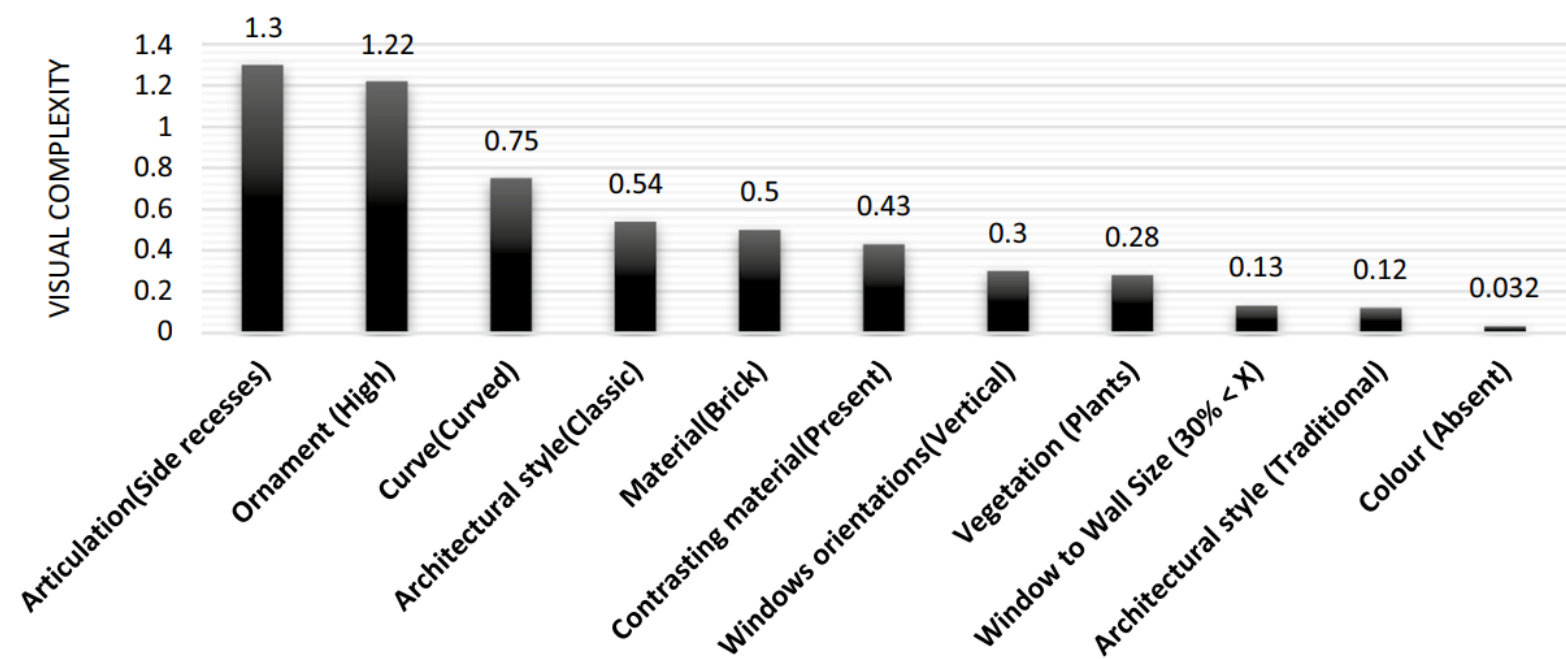
| Design characteristic | Reference level | df | Utility | SE | χ^2 | p | HR | 95% Ci HR |
|--|-----------------|----|---------|------|----------|--------|-------|-----------|
| 1. Material (Brick) | Stone | 1 | 0.04 | 0.08 | 0.2 | 0.65 | 1.039 | 0.88–1.23 |
| 2. Contrasting material (Present) | Absent | 1 | 0.23 | 0.08 | 7.57 | 0.006 | 1.258 | 1.07–1.48 |
| 3. Color (Present) | Absent | 1 | 0.21 | 0.08 | 5.96 | <0.01 | 1.229 | 1.04–1.45 |
| 4. Architectural style (classic style) | Modern | 1 | 0.32 | 0.1 | 9.62 | 0.0019 | 1.371 | 1.12–1.67 |
| Architectural style (traditional) | Modern | 1 | 0.06 | 0.1 | 0.32 | 0.57 | 1.060 | 0.87–1.3 |
| 5. Ornament (High) | Low | 1 | 0.64 | 0.08 | 56.35 | <.0001 | 1.898 | 1.61–2.25 |
| 6. Curve (Curved) | Straight | 1 | 0.62 | 0.09 | 49.84 | <.0001 | 1.859 | 1.57–2.21 |
| 7. Vegetation (plants) | No Plants | 1 | 0.38 | 0.08 | 20.71 | <.0001 | 1.470 | 1.25–1.74 |
| 8. Windows orientations (Vertical) | Horizontal | 1 | 0.18 | 0.08 | 4.35 | <0.05 | 1.193 | 1.01–1.40 |
| 9. Window to Wall Size ratio (Large (30% < X)) | Small (30% > X) | 1 | 0.18 | 0.09 | 4.12 | <0.05 | 1.195 | 1.01–1.42 |
| 10. Articulation (side recesses) | Flat | 1 | 0.30 | 0.09 | 12.41 | <0.001 | 1.358 | 1.15–1.61 |



Afbeelding 3: Waardering attributen op voorkeursgevel (Hashemi Kashani, S. M., et al., 2023)

Als tweede stap werd de invloed van fysieke attributen van de voorkeursgevel van het gebouw op de waargenomen visuele complexiteit geanalyseerd, aangezien eerder is vastgesteld dat visuele complexiteit een grote rol speelt bij de waardering van dergelijke gebouwen. Zoals te zien is in afbeelding 4, toonden de resultaten aan dat de belangrijkste attributen voor de waargenomen visuele complexiteit articulatie en ornamentiek op de gevels zijn. Articulatie verwijst bijvoorbeeld naar de aanwezigheid van een balkon. Een hoog niveau van ornamentiek op de gevels leidde tot een toename van meer dan drie keer in de perceptie van complexiteit van de gevel (HR) (Hashemi Kashani, S. M., et al., 2023).

| Design characteristic | Reference level | df | Utility | SE | χ^2 | p | HR | 95% CI HR |
|--|-----------------|----|---------|------|----------|--------|-------|-----------|
| 1. Material (Brick) | Stone | 1 | 0.50 | 0.09 | 28.54 | <.0001 | 1.655 | 1.38–1.99 |
| 2. Contrasting material (Present) | Absent | 1 | 0.43 | 0.10 | 19.69 | <.0001 | 1.535 | 1.27–1.86 |
| 3. Color (Absent) | Present | 1 | 0.032 | 0.10 | 0.10 | 0.7544 | 1.033 | 0.84–1.27 |
| 4. Architectural style (classic style) | Modern | 1 | 0.54 | 0.12 | 21.35 | <.0001 | 1.717 | 1.37–2.16 |
| Architectural style (traditional) | Modern | 1 | 0.12 | 0.11 | 1.08 | 0.2976 | 1.123 | 0.90–1.40 |
| 5. Ornament (High) | Low | 1 | 1.22 | 0.11 | 129.36 | <.0001 | 3.405 | 2.77–4.22 |
| 6. Curve (Curved) | Straight | 1 | 0.75 | 0.10 | 50.66 | <.0001 | 2.115 | 1.72–2.61 |
| 7. Vegetation (plants) | No Plants | 1 | 0.28 | 0.10 | 7.01 | <0.001 | 1.318 | 1.08–1.62 |
| 8. Windows orientations (Vertical) | Horizontal | 1 | 0.30 | 0.10 | 9.71 | <0.001 | 1.353 | 1.12–1.64 |
| 9. Window to Wall Size ratio (Large (30% < X)) | Small (30% > X) | 1 | 0.13 | 0.10 | 1.65 | 0.1995 | 1.135 | 0.94–1.38 |
| 10. Articulation (side recesses) | Flat | 1 | 1.30 | 0.11 | 142.18 | <.0001 | 3.680 | 2.98–4.54 |



Afbeelding 4: Invloed van fysieke attributen op de mate van visuele complexiteit op de voorkeursgevel (Hashemi Kashani, S. M., et al., 2023)

2.3 HOOFDSTUK 1.3: CONCLUSIE WAARDERING ORNAMENTIEK OP GEVELS

De analyse van de waardering van ornamenten op de gevels van gebouwen is van cruciaal belang om hun impact te begrijpen op de perceptie van stedelijke omgevingen. Het veldonderzoek illustreert duidelijk dat individuen een sterke voorkeur hebben voor ornamentiek op gevels, wat significant bijdraagt aan de algehele waardering van een stadscentrum. Gebouwen met een minimale hoeveelheid ornamentiek op hun gevels werden over het algemeen negatief beoordeeld, terwijl gebouwen met een overvloed aan ornamentiek juist positiever werden gewaardeerd. Deze bevindingen ondersteunen de aanzienlijke rol van ornamentiek in de waardering van een locatie, zoals geïllustreerd in de binnensteden van Tilburg en Breda.

Deze observatie wordt onderbouwd door wetenschappelijk onderzoek, zoals besproken in subhoofdstuk 1.2. Hieruit blijkt dat een verhoogd niveau van ornamentiek op gebouwgevels resulteert in een bijna verdubbeling van de waardering. Bovendien blijkt visuele complexiteit, waaronder ornamentiek op de gevels van gebouwen, de voornaamste factor te zijn die de voorkeur voor gevels van gebouwen beïnvloedt. Een hoog niveau van ornamentiek op gebouwgevels resulteert in meer dan een drievoudige toename van de perceptie van complexiteit. Deze conclusies stemmen overeen met de waardering van de gevels van de gebouwen en daarmee de locatie, zoals waargenomen middels het veldonderzoek.

Respondenten geven daarbij aan een aanzienlijke voorkeur te hebben voor de binnenstad van Breda, ondanks dat zij grotendeels in Tilburg wonen, waarmee men het tegenovergestelde zou verwachten op basis van hun persoonlijke voorkeur voor de eigen woonplaats. Deze bevinding suggereert opnieuw een sterke voorkeur voor ornamentiek op de gevels van gebouwen, gezien het feit dat deze in Breda aanzienlijk prominenter aanwezig zijn.

Concluderend kan worden gesteld dat ornamenten een significante impact hebben op de waardering van gebouwen en stedelijke omgevingen. Ze voegen niet alleen esthetische waarde toe, maar beïnvloeden ook het algehele karakter en de perceptie van een locatie. Dit onderstreept het belang van het behoud en de integratie van ornamenten in architectonisch ontwerp en stadsplanning.

3. HOOFDSTUK II: ORNAMENTEN OP GEVELS

Nu de impact van ornamentiek op de waardering van architectuur en bijgevolg van een specifieke locatie is belicht, is het van belang om helderheid te verkrijgen over de definitie van een ornament. Dit hoofdstuk beoogt daarom inzicht te verschaffen in de definitie van ornamenten op de gevels van gebouwen. Ornamenten kunnen op diverse manieren worden gedefinieerd. Door achtergrondinformatie te verstrekken over de geschiedenis van ornamenten en verschillende perspectieven hierop te belichten, wordt de lezer aangemoedigd om zelf een standpunt in te nemen ten aanzien van ornamenten.

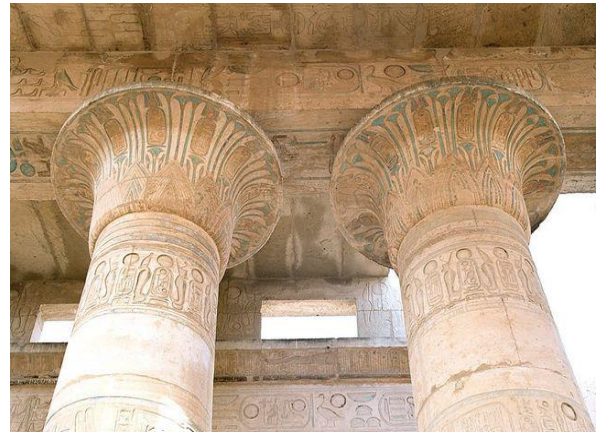
Een gangbare definitie van het ornament luidt als volgt: een element dat is toegevoegd aan een anders louter structurele vorm, meestal als versiering of verfraaiing. (The Editors of Encyclopaedia Britannica, z.j.). Desalniettemin bestaan er naast deze definitie talrijke opvattingen over ornamenten en hun functie, die in dit hoofdstuk zullen worden behandeld. Ornamenten kunnen zich manifesteren in verschillende vormen en materialen, waaronder steen, hout, (edel)metalen, gips of klei. De keuze van materialen kan worden afgestemd op het beoogde doel en de gewenste uitstraling van het ornament.

Om een diepgaand inzicht te verwerven in de evolutie van ornamenten door de geschiedenis heen, wordt in eerste instantie hun oorsprong en historische ontwikkeling beschreven. Vervolgens worden diverse opvattingen over ornamenten vanuit verschillende historische periodes geanalyseerd. Tot slot wordt uitgebreid ingegaan op het onderscheid tussen het ornament en decoratie, alvorens een deelconclusie wordt getrokken.

3.1 HOOFDSTUK 2.1: DE GESCHIEDENIS VAN HET ORNAMENT

Ornamentatie is in de loop van de geschiedenis in verschillende beschavingen aanwezig geweest. Het is dus niet iets van de afgelopen tijd maar wordt al waargenomen sinds het begin van de opgetekende geschiedenis. Het fenomeen van ornamentiek onthult diepgewortelde menselijke verlangens, activiteiten en overtuigingen, waarbij het voortkomt uit de menselijke neiging om zich te verhouden tot zijn omgeving door kwalitatieve aspecten toe te voegen aan objecten, naast hun kwantitatieve eigenschappen.

Door velen wordt beweerd dat de Oude Egyptische beschaving de eerste was die gebruik maakte van ornamenten binnen de architectuur. Zij versierden hun zuilen en muren met afbeeldingen van palmpianten of papyrus, zoals geïllustreerd in afbeelding 5, en lieten zich inspireren door de natuur bij het creëren van deze ornamenten. Na de Oude Egyptische beschaving, die fungeerde als het beginpunt van ornamentatie, hebben talloze andere beschavingen en historische periodes deze toepassing overgenomen. Deze verschillende beschavingen en tijdperken vertonen elk een eigen benadering en mate van ornamentatie. Zo wordt bijvoorbeeld een piek ervaren tijdens het Romeinse en het Gotische tijdperk, maar een gebrek aan ornamentiek tijdens de 20^e-eeuwse modernistische architectuur.



Afbeelding 5: Oude Egyptische zuilen, Foto: Pyramidsland

Zoals eerder benadrukt, heeft ornamentiek zijn oorsprong in de menselijke drang om zich te verhouden tot de omgeving. Ornamentatie draagt dan ook bij aan een zekere status. Voorheen werd ornamentiek beschouwd als een luxe goed: hoe gedetailleerder een bouwwerk was, des te meer tijd en vakmanschap erin werd geïnvesteerd, des te duurder het was. Echter, de industriële revolutie in de negentiende eeuw bracht verandering in deze dynamiek, aangezien gedetailleerde en ingewikkelde ornamenten nu op grote schaal en goedkoop konden worden geproduceerd en overal verkrijgbaar waren, wat resulteerde in een devaluatie van hun waarde (Jbmdarchitecture, 2016).

Dit fenomeen wordt treffend beschreven door Edwin Heathcote in het artikel "Ornament" van de Architectural Review. Hij karakteriseert ornamentiek als een middel voor het kapitaal om meer nutteloze goederen te produceren en te verkopen aan de massa. Wanneer ornamentiek goedkoop wordt, stijgt de waarde van een object juist naarmate het eenvoudiger is. Het verwijderen van alle ornamentatie werd beschouwd als een "ethische plicht", wat resulteerde in de "moraliserende (in plaats van noodzakelijk morele) argumenten van de modernisten" (Jbmdarchitecture, 2016).

Als gevolg van de opkomst van het modernisme en de Nieuwe Zakelijkheid aan het begin van de 20e eeuw, verdwenen ornamenten uiteindelijk grotendeels uit de architectuur. Deze stromingen streefden naar eenvoud en simpliciteit, waarbij geen ruimte meer was voor ornamenten. Bovendien fungeerde de opkomst van materialen zoals beton, glas en staal als katalysator voor de verdwijning van ornamentiek binnen de architectuur. (Gibberd, 2017)

Echter dit modernistische streven wordt in de hedendaagse architectuur niet per definitie meer als de norm gezien. De belangstelling voor ornamentiek binnen de architectuur is in recente tijden weer opgeleefd. Met name is de interesse in ornamentiek herleefd aan het einde van de jaren '50 van de 20e eeuw, dankzij het postmodernisme, dat een reactie vormde op het ornamentloze modernisme. Ook in de hedendaagse architectuur is de toepassing van ornamentatie prominent aanwezig, zij het op een andere manier en om andere redenen dan vóór het modernisme.

3.2 HOOFDSTUK 2.2: DE FUNCTIE VAN HET ORNAMENT, VERLEDEN EN HET HEDEN

Zoals beschreven in subhoofdstuk 2.1 over de geschiedenis van het ornament, varieert de toepassing van ornamenten binnen verschillende historische periodes. Deze variabiliteit uit zich niet alleen in de frequentie waarmee ornamenten worden gebruikt binnen een bepaalde periode, maar ook in de motivatie en functie ervan. De analyse van de geschiedenis van architectuur en ornamenten onthult een complex netwerk van relaties. Deze relaties manifesteren zich op diverse wijzen, waarbij ornamentatie soms dienstdoet als louter expressief middel, terwijl het op andere momenten wordt ingezet om macht te symboliseren.

De hedendaagse debatten omtrent architectuur en de functie van ornamenten vinden hun oorsprong niet exclusief in het huidige tijdperk. Reeds in de veertiende eeuw werden dergelijke discussies al aangezwengeld door Leon Battista Alberti. In zijn werk associeerde Alberti ornamentiek met zowel religie als privaat eigendom, waarbij hij architectuur beschouwde als een vorm van "schone kunst". Decennia na Alberti's initiëring van het debat over architectuur en ornamenten, verkondigde Wendel Diettelin op paradoxale wijze dat ornamenten niet inherent verbonden zijn met de structuur van een gebouw, maar eerder op zichzelf staande architectonische elementen zijn (Hafizi, 2021).

Deze ornamenten namen vaak de vorm aan van sculpturale toevoegingen aan het gebouw. Over het algemeen bleef de architectonische ornamentiek beperkt tot specifieke gebieden, geconcentreerd rondom belangrijke punten van het gebouw. Traditioneel werd ornamentatie beschouwd als een proces van het toevoegen van elementen die de esthetische kwaliteiten van een ruimte verrijkten, een overtuiging die deels gedeeld wordt in latere periodes. Niettemin zijn er merkbare verschillen in de omgang met ornamentatie tussen vroegere periodes, het modernistische tijdperk en de hedendaagse architectuur.

De complexiteit en rijkdom van ornamenten reikten traditioneel verder dan louter culturele overwegingen; zij omvatten tevens sociale, economische en politieke aspecten. Architecten vervulden dan ook een cruciale rol door middel van ornamentale ontwerpen om sociale, politieke en economische waarden over te brengen (Garg, 2020)

Eén van de traditionele functies van ornamentiek in de architectuur was het visueel markeren van de status en prestige van de eigenaar van het gebouw. Deze functie van ornament veranderde echter tegen het einde van de 17e eeuw, toen de samenleving een voorkeur begon te tonen voor een scheiding tussen publiek en privéleven. "Architectonische ornamenten moeten terughoudend zijn aan de buitenzijde, omdat zij door een divers publiek op elk moment worden waargenomen, en het is aan de eigenaar verplicht om geen aanstoot te geven, behalve in passende omstandigheden. Architectonische ornamenten mogen extravagant en zelfs grotesk zijn aan de binnenzijde, aangezien alleen genodigden deze ruimtes betreden en dan nog slechts op bepaalde momenten," (Picon, 2016). Vanaf deze periode verminderde de prominente aanwezigheid van ornamenten aan de buitenzijde van gebouwen, terwijl ze juist belangrijker werden binnenin de interieurs en privéruimten van individuen.

Tot aan de 18^e eeuw van de industriële revolutie waren ontwerpers en architecten herkenbaar aan de ornamenten die zij aan hun creaties toevoegden. Ornamentatie diende destijds als een middel om originaliteit, ontwerpstyl en vindingrijkheid van de architect te presenteren. De visie van de ontwerper was intrinsiek verbonden met de symboliek van de ornamenten, die zowel persoonlijke als professionele eigenschappen weerspiegelden. Deze kijk op ornamentiek binnen de architectuur veranderde tijdens de industriële revolutie.

Ornamenten kregen echter opnieuw betekenis in de negentiende eeuw. De maatschappij begon ornamenten te incorporeren in grafmonumenten, en deze toenemende populariteit van ornamentiek weerspiegelde zich in de bredere samenleving. De evolutie van de betekenis van ornamenten door de tijd heen benadrukt het belang van zowel de gebruikers (ontwerpers en de samenleving) als actieve participanten in dit discours. Het benadrukt de cruciale functie van de samenleving bij het geven van betekenis aan deze componenten. Tegelijkertijd verlenen ornamenten ook betekenis aan de samenleving, wat resulteert in een wederzijdse interactie.

Na verloop van tijd heeft de rol van het ornament dus diverse interpretaties ondergaan, waaronder tijdens de periode van het modernisme. In de periode vóór het modernisme lag de nadruk van het ornament voornamelijk op esthetiek en het representeren van specifieke motieven. Echter, tijdens het modernisme onderging deze functie een transformatie. De modernistische visie op het ornament richtte zich meer op het verbeteren van efficiëntie en het definiëren van functionaliteit. Dit werd mede beïnvloed door technologische ontwikkelingen in materialisatie tijdens het modernisme, waarbij de constructie van een gebouw voor het eerst werd beschouwd als een afzonderlijk element los van de gevel. Deze losstaande constructie kon tevens deel uitmaken van de ornamentiek van een gebouw (Garg, 2020).

Tegen het einde van de jaren '50 van de twintigste eeuw onderging de architectuur een heropleving van interesse in ornamentiek, als gevolg van de opkomst van het postmodernisme. Hoewel deze invloed in mindere mate waarneembaar was in de binnensteden van Tilburg en Breda, zijn er toch twee prominente gebouwen aanwezig die kenmerkend zijn voor deze architectuurstijl. Deze gebouwen zijn te zien op afbeeldingen 6 en 7, en omvatten het Chassé Theater in Breda en Theaters Tilburg, gevestigd in de gelijknamige stad. Het postmodernisme manifesteerde zich vaak op een zeer uitbundige en extreme wijze, waarbij de ornamentiek van gebouwen aanzienlijk werd vergroot. Klassieke ornamenten vonden opnieuw (op extreme wijze) hun weg naar de architectuur van het postmodernisme, een ontwikkeling die vaak bekritiseerd werd door fervente aanhangers van de architectuur. Zij beschouwden deze benadering als een simplistische en goedkope imitatie van traditionele elementen, wat enige controverses teweegbracht.

Een markante ontwikkeling in hedendaagse architectuur betreft de toenemende rol van ornamenten in het uitlokken van betrokkenheid van gebruikers. Ornamenten vervullen een verleidende functie door mensen aan te moedigen tot tastbare interactie, waardoor zij in staat worden gesteld de materialen, texturen en bewegingen te ervaren. Dit stimuleert gebruikers om een diepgaander en persoonlijker verbondenheid met het gebouw te ontwikkelen. Bovendien is het opmerkelijk dat ornamenten in moderne architectuur vaak hun traditionele politieke en subjectieve connotaties hebben verloren, iets dat vroeger kenmerkend was aan ornamentiek.



Afbeelding 6 en 7: het Chassé Theater in Breda en Theaters Tilburg. Foto's: Visitbrabant & Wikipedia

In de traditionele context werd zelfs de geringste ornamentiek en de meest basale vormen ervan in architectuur beschouwd als symbolisch significant voor sommige individuen. Hedendaagse architectuur heeft echter geleid tot discussies onder theoretici en professionals over de intrinsieke waarde van ornamentatie, waarbij niet alle ornamenten noodzakelijkerwijs een specifiek doel dienen voor de samenleving. Desalniettemin blijft ornamentiek een cruciale rol spelen in de architectuur, waarbij zowel de samenleving, gebruikers als architecten gezamenlijk de betekenis ervan definiëren (Picon, 2016).

In de hedendaagse architectuur strekt ornamentatie zich niet alleen uit tot individuele kenmerken, maar omvat het de gehele gevel van een gebouw. Waar ornamenten in het verleden werden gezien als oppervlakkige toevoegingen, maken ze nu integraal deel uit van de gevel en zijn ze onlosmakelijk verbonden met de structuur van het gebouw zelf. Deze veranderde perceptie heeft geleid tot een nieuwe vorm van interactie tussen structuur en ornament, waarbij de traditionele scheidlijn vervaagt. Dit is duidelijk zichtbaar in moderne architectonische ontwerpen, zoals het Olympisch Stadion in Beijing (zie Afbeelding 8), waar ornamentatie de gehele gevel omvat en daarmee een nieuwe relatie tussen structuur en ornament vormt.



Afbeelding 8: het Olympisch Stadion, Beijing. Foto: Architecturaviva

Recente technologische vooruitgang maakt het mogelijk om de gehele gevel van een gebouw te transformeren tot een ornament door gebruik te maken van geavanceerde materialen, productiemethoden en technologieën. Dynamische gevelsystemen met ingebouwde ornamenteffecten worden steeds meer gezien als een kans om waarde toe te voegen aan een architectonisch ontwerp. Echter, een overmatige toepassing van ornamenten op een verkeerde manier kan het ontwerp negatief beïnvloeden, waarbij ongepaste vormen, texturen en kleuren kunnen leiden tot esthetische degradatie en kitsch. Een verstandige benadering van hedendaagse ornamenten kan echter effectiever de lokale cultuur weerspiegelen en inspelen op de hedendaagse maatschappelijke context dan traditionele ornamenten. Herinterpretatie van traditionele ornamenten binnen het digitale tijdperk kan waardevol zijn en beter inspelen op culturele behoeften dan het directe gebruik van traditionele elementen zelf. Bijvoorbeeld, de Al Bahr Towers in Abu Dhabi (zie afbeelding 9) integreren dynamiek in de gevel via innovatieve technologie, wat resulteert in een naadloze vervaging van de grenzen tussen structuur, functie en ornament, waardoor het gebouw een uniek karakter krijgt (Hafizi, 2021).



Afbeelding 9: Al Bahr Towers, Abu Dhabi. Foto: Guttridge, N.

Ondanks de variaties in de functies van ornamentatie door de verschillende tijdperken heen, behoudt ornamentatie zijn fundamentele kenmerk: het communicatieve doel. Ornamentiek dient als een uitdrukking van menselijke aspiraties, reflecties en verbeelding. Ornamenten blijven streven naar het uitdrukken van boodschappen en, hoewel bepaalde architecten trachten de symbolische waarde van ornamenten te minimaliseren, zullen ze onverminderd betekenis verlenen aan de samenleving. Ze fungeren als een medium voor het uitdrukken van de persoonlijke kenmerken van architecten, individuen en gemeenschappen, en blijven een vorm van communicatie belichamen die tijdloos is (Hafizi, 2021)(Ahani, F., et al, 2017).

3.3 HOOFDSTUK 2.3: VERSCHIL TUSSEN ORNAMENT EN DECORATIE

Het blijft een punt van discussie en onduidelijkheid wanneer een element kan worden beschouwd als een ornament of als decoratie, binnen de context van de architectuur. Terwijl, als voorbeeld, sommigen het standpunt innemen dat een beeldhouwwerk op een gevel een inherent deel uitmaakt van het gebouw en dus als ornament kan worden beschouwd, pleiten anderen voor een scheiding tussen deze elementen, waarbij zij stellen dat ze als apart moeten worden gezien. Een illustratie van dit fenomeen wordt weergegeven in afbeelding 10. De beschrijvingen van de aard en functie van het ornament zijn zó breed dat het moeilijk is om tot een duidelijk begrip van het concept te komen. Deze ambiguïteit wordt deels veroorzaakt doordat het ornament, net als de discipline van de architectuur, een veelzijdig karakter heeft dat zich verzet tegen een precieze definitie. Het kan ook te wijten zijn aan de voortdurende veranderingen in karakterisering, positie en associatieve betekenissen door de eeuwen heen, evenals het verwisselbare gebruik van nauw verwante termen zoals 'decoratie' en 'versiering', die elk een iets andere betekenis hebben dan 'ornament'. Onderzoek naar belangrijke architectuurteksten heeft aangetoond dat het ontbreken van een eenduidige definitie van het ornament en zijn functies in de architectuur, samen met het gebruik van de termen 'decoratie' en 'ornament' als synoniemen, altijd een aanzienlijke hindernis vormde voor een helder begrip van de aard van het ornament (Ahani, F., et al, 2017).



Afbeelding 10: Beeldhouwwerk Paleis op de Dam, Amsterdam. Decoratie of Ornament? Foto: Klassschool

Volgens de meest genoemde criteria wordt het ornament beschouwd als een essentieel element van de architectuur, waarbij het een hechte band schept met zijn drager en vaak meer dan alleen een esthetische rol vervult. Het ornament bestaat typisch uit getransformeerde motieven en roept natuurlijke krachten op die hun oorsprong hebben diep buiten of binnen het bouwlichaam. Aan de andere kant is decoratie simpelweg een plezierige ordening van echte objecten; een suggestie van decoratieve aspecten die geen permanente band hebben met hun drager. Volgens geleerden worden ornamenten en decoraties voornamelijk onderscheiden aan de hand van zeven verschillende criteria, namelijk: referentiebron, noodzaak, componenten, verbinding, rol/doel, referentiemodus en toepassingsdomein. Elk van deze criteria zal kort worden toegelicht.

REFERENTIEBRON

Ornamenten en decoratie staan niet centraal in de architectuur; ze fungeren eerder als secundaire referentiemiddelen om externe onderwerpen zoals de natuur, iconografie, mythologie, religie, ritueel, geschiedenis of culturele praktijken te representeren. Desondanks worden ornamenten beschouwd als "onzuiver representatief", omdat ze de noodzaak hebben om zich te verbinden met het gebouw en de structuur, doelen en programmatische kwesties ervan opnieuw te presenteren. Dit vereist hun afhankelijkheid en compromis, in tegenstelling tot decoraties die absoluut representatief zijn. (Ahani, F., et al, 2017).

NOODZAAK

Geleerden stellen dat het ornament de drager ervan versterkt en vervolledigt, door betekenissen over te brengen en (soms) een praktisch doel te vervullen; functies die hen een essentieel onderdeel van de architectuur maken. Dit gaat niet op voor decoratie.

COMPONENTEN

Om iets als ornament te classificeren, is het bestaan van het motief, dat zo eenvoudig kan zijn als een vierkant of zo complex als een bloem, van essentieel belang. Decoraties daarentegen volgen niet noodzakelijk universele formele regels. Hun functie is eerder om de lokale goede smaak en de gewoonten van een specifieke gemeenschap te belichamen door een aangename rangschikking van vaak echte objecten zoals meubels, vlaggen en bloembakken.

VERBINDING

Geleerden beweren dat het ornament een sterke fysieke en symbolische band heeft met zijn drager, terwijl decoratie geen wederzijdse afhankelijkheid of compromis vereist tussen het gebouw en zijn versieringen; Het ornament verwijst naar relatief permanente elementen, terwijl decoratie vaak een meer vluchtige vorm van ornamentatie aanduidt, die wordt gebruikt voor rituelen, festivals en oppervlakteverfraaiing. Decoratie "impliceert extravagantie van weinig belang en kan gemakkelijk worden veranderd". Het ornament daarentegen bestaat in een permanente en gebonden toestand met het gebouw en kan niet worden gescheiden zonder aanzienlijk verlies van aanwezigheid, betekenis en gebruik, evenals het vermogen om uitdrukking te geven aan het object en het gebouw zelf. Het ornament wordt een integraal onderdeel van de geornamenteerde objecten en het heeft een syntactische relatie met datgene wat het ornamenteert en met al zijn andere onderdelen. (Ahani, F., et al, 2017).

ROL/DOEL

Sommige geleerden stellen dat decoratieve elementen uitsluitend een esthetische functie vervullen, terwijl ornamenten impliciet potentieel hebben voor betekenis en vaak een gedeeld ethos uitdrukken wat bedoeld is om verdere gedachten uit te lokken. Niettemin zijn er meer geleerden die van mening zijn dat bovengenoemde concepten zowel esthetische als semantische functies kunnen hebben, maar dat het ornament decoratie is waarbij het visuele genot van de vorm aanzienlijk zwaarder weegt dan de communicatieve waarde van de inhoud". Dit standpunt wordt impliciet ondersteund door Moussavi en Kubo in 'Function of Ornament'(2006); waar zij betogen dat decoratie "communicatie" voortbrengt en ornament "affecten en resonantie" genereert. Wat hier, analoog aan hoofdstuk 2.2, evident wordt, zijn de uiteenlopende perspectieven met betrekking tot de rol en het doel van ornamentatie.

REFERENTIEMODUS

Decoraties worden beschouwd als de replica en verspreiding van 'echte' (ware) objecten voor esthetische doeleinden, terwijl het ornament abstract is, een transformatie ondergaat en geen streven naar waarheidsgetrouwe representatie heeft.

TOEPASSINGSDOMEIN

Het ornament heeft in toenemende mate een meer 'architectonische' bijklank gekregen, terwijl 'decoratie' vaak beperkt blijft tot interieurs. Een andere verklaring voor dit criterium wordt gegeven door Moughtin & Tiesdell, die decoratie vergelijken met een element dat alledaagse associaties heeft, terwijl het ornament een formelere ondertoon heeft die geassocieerd wordt met bepaalde architecturale stijlen en het werk van individuele architecten. De zeven besproken criteria worden gepresenteerd en systematisch weergegeven in Tabel 1.

| Criteria | Ornament | Decoration |
|----------------|---|--|
| Subject Matter | Outer/inner subject Nature realm/ <i>Ornamentum</i> | Outer subject Human realm (society)/Decorous |
| Necessity | Essential | Inessential |
| Connection | Bonded | Portable |
| Role | 1 st viewpoint 2 nd viewpoint | Aesthetic Aesthetic & Semantic Superiority of Aesthetic role Superiority of Semantic role |
| Components | Motif | - |
| Reference Mode | Impurely representational Mostly Abstract Transformed | Representational Figurative Real |
| Application | Formal Overtone Exterior aspect of architecture | Everyday Associations Interior Spaces |

Tabel 1: Overzicht van de zeven criteria die het ornament met decoratie onderscheiden. (Ahani, F., et al, 2017)

De consensus onder vooraanstaande auteurs is dat het ornament een integraal en essentieel onderdeel vormt van architectuur, waarbij het een innige band smeedt met zijn drager en vaak meerdere functies vervult dan slechts de esthetische. In essentie bestaat het ornament veelal uit getransformeerde motieven, waarbij het natuurlijke krachten oproept die hun oorsprong vinden zowel diep buiten als binnen het bouwlichaam. Aan de andere kant betreft decoratie een plezierige opstelling van tastbare elementen, een suggestie van het decoratieve dat geen permanente verankering heeft aan zijn drager. Het is primair representatief vanwege zijn verwijzing naar zaken zoals iconografie, mythologie, religie, ritueel en geschiedenis, welke zich buiten het bouwwerk bevinden, en volgt geen uniforme formele maatstaven. (Ahani, F., et al, 2017).

3.4 DE DEFINITIEVE DEFINITIE VAN HET ORNAMENT

Concluderend is er aanzienlijke controverse omtrent de definitie en het doel van ornamentatie. Er bestaat geen eenduidige, onbetwiste definitie die alle aspecten omvat. Dit komt doordat de perceptie van het ornament grotendeels subjectief is, waarbij alle genoemde criteria gebaseerd zijn op individuele interpretaties. De meest geschikte definitie varieert per context en wordt bepaald door het individu zelf. Desalniettemin werpen de eerder genoemde criteria licht op het bredere debat en bieden zij enkele algemeen aanvaarde opvattingen over ornamentatie die de overgrote meerderheid vertegenwoordigen. Het communicatieve doel van ornamentatie speelt hierbij een centrale rol. Niettemin is het essentieel om te erkennen dat de perceptie van het ornament subjectief blijft en dat het ornament altijd een punt van discussie zal zijn binnen de architectuur.

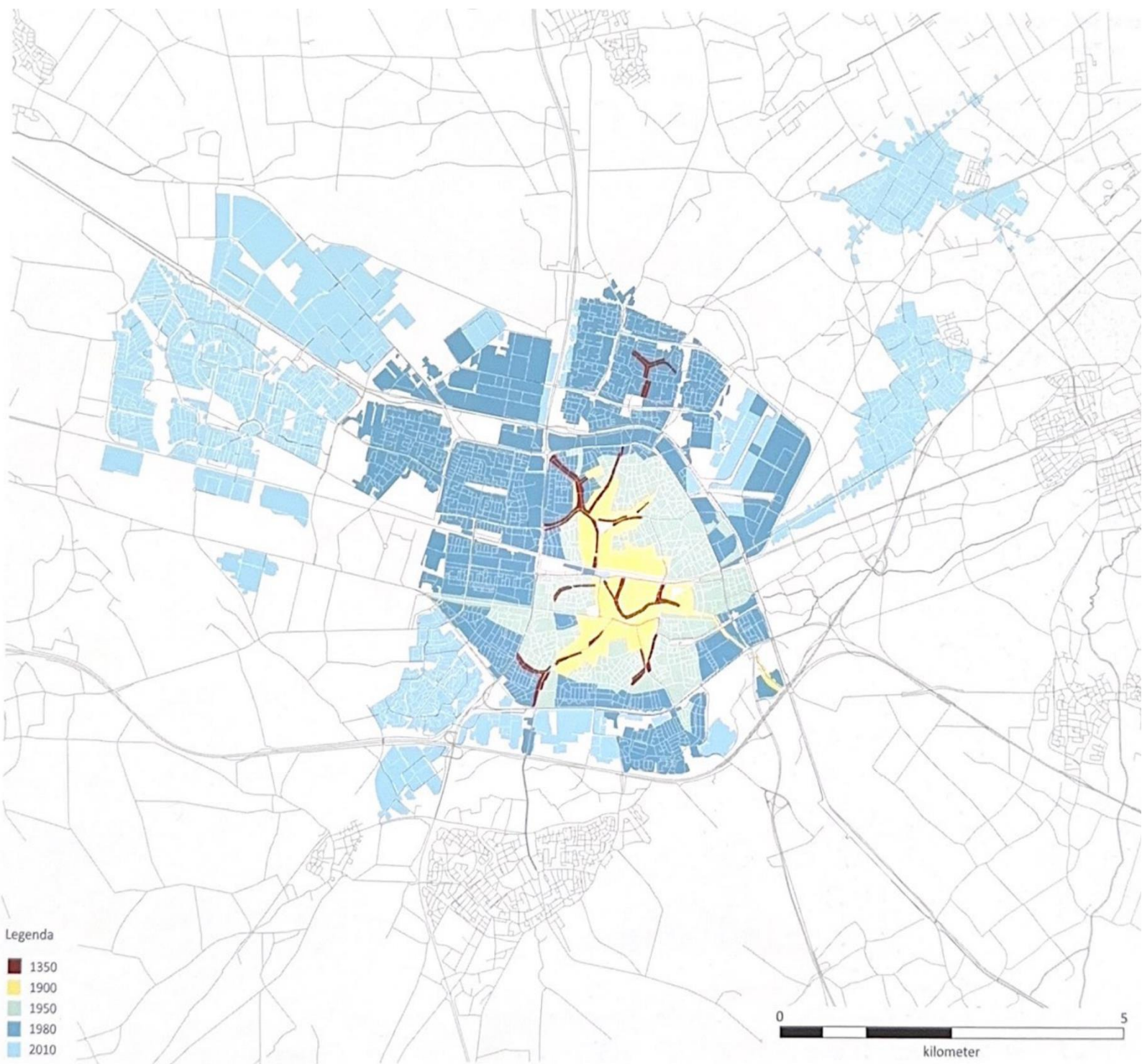
4. HOOFDSTUK III: DE GESCHIEDENIS VAN (DE BINNENSTAD VAN) TILBURG IN VERGELIJKING MET BREDA

Dit hoofdstuk heeft tot doel inzicht te bieden in de historische ontwikkeling van (de binnensteden van) Tilburg en Breda. Door de geschiedenis van deze steden te onderzoeken, wordt getracht te verklaren waarom ze er vandaag de dag uitzien zoals ze doen. Bovendien zal er een vergelijking worden gemaakt tussen Tilburg en Breda, waarbij de fundamentele verschillen in hun ontwikkeling worden belicht. Deze vergelijking biedt de mogelijkheid om dieper inzicht te verkrijgen in de specifieke context van Tilburg. Het doel hiervan is om de waardering van beide steden te kunnen onderbouwen en te begrijpen waarom het gebrek of verlies aan ornamentiek op de gevels van gebouwen in de binnenstad van Tilburg zo opvallend meer aanwezig is in vergelijking met Breda.

Omstreeks 1600 groeide Tilburg uit tot de voornaamste wolstad van Brabant, en tegen het midden van de achttiende eeuw overvleugelde het zelfs de vrijwel verdwenen Nederlandse textielindustrie. Op 18 april 1809 kreeg Tilburg stadsrechten van Lodewijk Napoleon, de toenmalige vorst van het Koninkrijk Holland. In de daaropvolgende jaren werden belangrijke verbindingswegen aangelegd, waaronder de steenweg van Breda via Tilburg naar 's-Hertogenbosch in 1826 en de spoorlijn naar Breda in 1863. De stad bereikte echter pas tegen het midden tot eind van de negentiende eeuw haar grootte door de grootschalige ontwikkeling van de textielindustrie, mogelijk gemaakt door de opkomst van stoommachines. Deze industrie vestigde zich voornamelijk tussen de herdgangen, wat resulteerde in verdere bebouwing in en tussen deze gebieden. Hierdoor ontstond ook een toename van herenhuizen die werden gebouwd voor de notabelen van de stad, waarvan velen nog steeds het oude stadscentrum van Tilburg sieren. Deze herenhuizen zijn illustratief voor de eerder genoemde architectuur, gekenmerkt door een overvloed aan ornamentiek op de gevels (Vir2biz, z.j.).

De industriële en economische groei in Tilburg leidde ook tot de ontwikkeling van een nieuw type woning, namelijk de arbeiderswoning. Deze huizen werden bijna een eeuw lang bewoond door wevers- en arbeidersgezinnen en zijn nog steeds een kenmerkend onderdeel van het stadsbeeld van Tilburg. In tegenstelling tot de eerder genoemde herenhuizen waren deze arbeiderswoningen vaak puur functioneel van aard, waarbij ornamentiek op de gevels zelden te zien was.

Na de neergang van de textielindustrie vanaf de jaren '60 van de 20^e eeuw, ondervond de stad een verarming en ontstonden er leegtes in het stedelijk weefsel. Gedurende de twintigste eeuw werden deze leegtes en de ruimten tussen de herdgangen opgevuld, wat resulteerde in de integratie van functionele en modernistische architectuur. Dit leidde opnieuw tot de totstandkoming van gebouwen met beperkte ornamentiek op de gevels. Naast deze grootschalige inbreidingen breidde de stad voornamelijk uit naar het westen, met de Reeshof als uiterste punt, naast de eveneens twintigste-eeuwse woonwijken Noord en Zuid en de aanleg van industrieterreinen. Deze ontwikkeling wordt duidelijk geïllustreerd op afbeelding 12.



Afbeelding 12: De ontwikkeling van de gebouwde omgeving in Tilburg, Rutte R. & Abrahamse, J. E.: Atlas van de verstedelijking in Nederland

In 1957 verwelkomde Tilburg een nieuwe burgemeester, genaamd Cees Becht. Onder zijn bewind werd een ambitieus plan voor stadsvernieuwing geïnitieerd, dat in 1959 werd goedgekeurd door de gemeenteraad. Dit plan, bekend als het 'Achtjarenplan' of '72-miljoen-plan', streefde ernaar om Tilburg binnen acht jaar te transformeren van een onsamenhangende textielstad tot een regionaal centrum met een vooraanstaande rol in onderwijs, dienstverlening en industrie. Centraal stonden stedenbouwkundige ingrepen, waaronder de herinrichting van het stadshart, de ontwikkeling van nieuwe wijken en de aanleg van een nieuw wegennetwerk over het bestaande stratenpatroon. Met name de aanleg van de Cityring was een cruciaal onderdeel van dit plan.

Om deze ambitieuze doelen te verwezenlijken moest echter veel historisch erfgoed wijken en werden talrijke markante gebouwen gesloopt. Veel historische panden, gekenmerkt door rijke ornamentiek op hun gevels, gingen verloren en werden vervangen door grootschalige hoogbouw in de modernistische en minimalistische stijl. Dit leidde tot aanzienlijke kritiek en verdeeldheid, wat nog steeds voelbaar is onder de inwoners van Tilburg. Als gevolg hiervan kreeg Cees Becht de bijnaam 'Cees de Sloper'. (van der Vliet, 2020)

Vanaf de jaren 80 van de 20e eeuw groeide het respect voor het aanwezige historische erfgoed bij verdere stadsuitbreiding. Bovendien verschoof de focus in die periode en in de daaropvolgende decennia meer naar hoogbouw, wat tegenwoordig steeds prominenter aanwezig is in het stadsbeeld van Tilburg.

4.2 HOOFDSTUK 3.2: DE GESCHIEDENIS VAN (DE BINNENSTAD VAN) BREDA

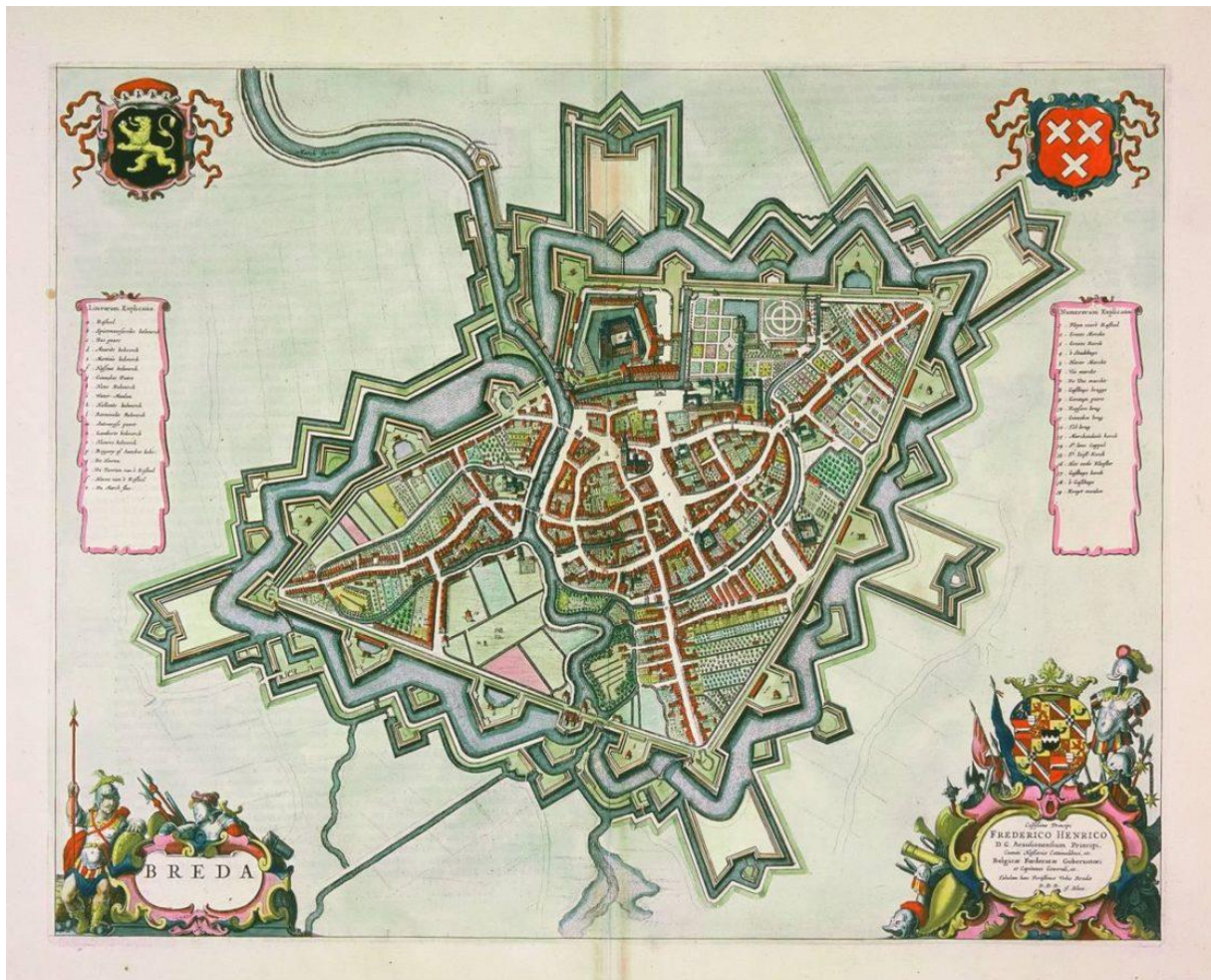
In 1125 werd de naam Breda voor het eerst gedocumenteerd als verwijzing naar de toenmalige nederzetting. In diezelfde eeuw werd een burcht geconstrueerd, bekend als het Kasteel van Breda, dat later werd versterkt en uitgebreid door de Heer van Breda na de overdracht door de Hertog van Brabant. Deze historische burcht, nog steeds aanwezig in de stad, heeft door de geschiedenis heen verschillende renovaties ondergaan. Aan de zuidelijke zijde van deze militaire burcht ontwikkelde zich een nederzetting met enkele woningen wat uiteindelijk leidde tot de toekenning van stadsrechten aan Breda in 1252. In 1403 vond in het kasteel van Breda het huwelijk plaats tussen Johanna van Polanen en de Duitse edelman Engelbrecht I van Nassau-Siegen. Dit huwelijk markeerde het begin van de nauwe band tussen Nederland en het Huis van Oranje-Nassau.

Breda heeft lange tijd een versterkte status genoten als ommuurde stad. De aanleg van deze muur begon rond 1333 en bleef intact tot aan 1535. Langs de uitvalswegen van de ommuurde stad ontstonden verschillende nederzettingen, waaronder Haagdijk, Boscheind en Ginnekeneind. Deze historische namen vinden we nog steeds terug in de hedendaagse stad. De stadsmuur liep langs de huidige binnenstad van Breda, langs de straten de Haven, Nieuweweg, Oude Vest en Vlaszak. Rondom deze stadsmuur bevond zich een rivier die rechtstreeks in verbinding stond met de zee. Op afbeeldingen 13 & 14 wordt de stad weergegeven zoals deze er destijds uitzag (Brekelmans, 1977).



Afbeelding 13 & 14: Breda rond 1500, F. A. Brekelmans & Brabantcultureel

In 1530 besloot de heer van Breda echter om de stadsmuur te vervangen door vestingwerken, omdat aarden wallen destijds als effectievere verdedigingswerken werden beschouwd. De bestaande stadsmuur werd afgebroken en vervangen door deze nieuwe versterkingen, die zich ongeveer op de locatie van de huidige singels van Breda bevonden. Deze wijziging, net als de vroegere stadsmuur, heeft een blijvende invloed gehad op de huidige structuur van de stad. De implementatie van deze vestingwerken leidde tot een aanzienlijke uitbreiding van het grondgebied van Breda, zoals treffend geïllustreerd op afbeelding 15.



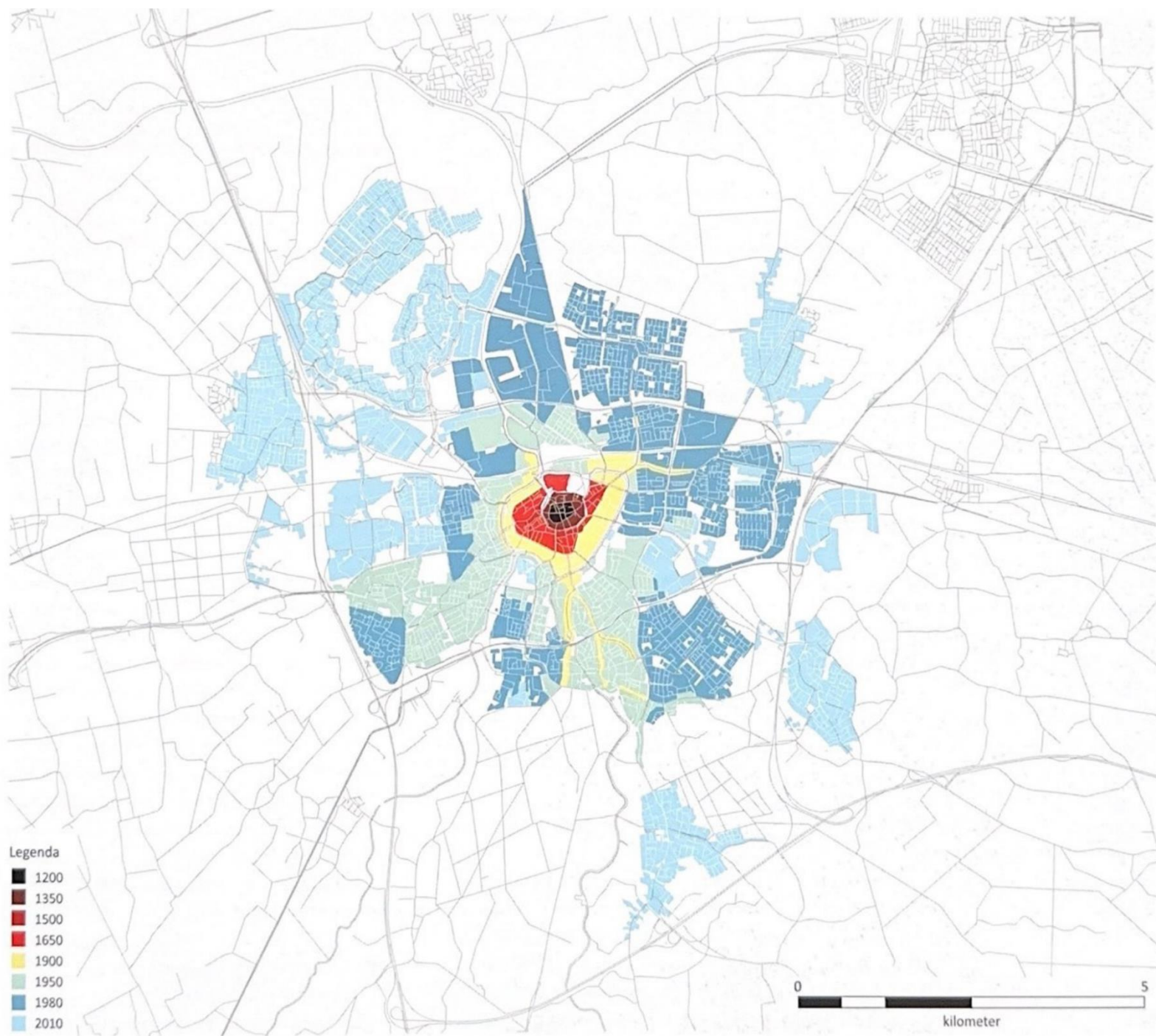
Afbeelding 15: Ontwikkeling van de vestingwerken in Breda eind 16^e eeuw begin 17^e eeuw, Erfgoedweb

Vanwege de vestingstatus van Breda bleef het stedelijk oppervlak beperkt. Het aanliggende platteland werd gealloceerd aan de naburige gemeenten Ginneken, Bavel, Princenhage en Teteringen, welke tot op de dag van vandaag voortduren, vaak als wijken binnen de stad Breda. Echter, de komst van een nieuw station net buiten de stadswallen in 1864 resulteerde in de uitbreiding van de stad. Deze groei vereiste extra ruimte binnen de stadsgrenzen. Als gevolg hiervan, en omdat de vestingwerken niet langer noodzakelijk waren voor de verdediging van de stad, werden ze vanaf 1869 ontmanteld. Dit bood ruimte voor de ontwikkeling van woningen, industriële complexen, kazernes en kloosters. Bovendien stimuleerde het de bouw van monumentale panden met weelderige ornamentiek op de gevels, voornamelijk tussen de binnenstad en het station, evenals aan de zuidzijde van de stad. Deze architectonische elementen blijven tot op heden een prominent kenmerk van het stadsbeeld in Breda. (InfoBreda, 2020).

De industrialisatie kwam pas in de tweede helft van de 19e eeuw op gang in Breda, zoals in veel andere steden in Nederland. Vóór die tijd fungeerde Breda voornamelijk als een aantrekkelijke woonplaats voor de welgestelde burgerij, een status die actief werd gestimuleerd door de gemeente. Bovendien heeft Breda door de geschiedenis heen gediend als een strategische locatie voor belangrijke militaire instellingen, met name de Koninklijke Militaire Academie (KMA). Hoewel Breda enigszins groeide met de komst van het nieuwe station en de industrialisatie, bleef deze groei voornamelijk beperkt tot het gebied binnen de singels, die tot op heden nog steeds een prominente rol spelen in de stedelijke structuur.

De inspanningen van de gemeente Breda om haar grondgebied uit te breiden, resulteerden pas in 1927 in succes. Enkele wijken van Princenhage en Teteringen werden geannexeerd, evenals de gebieden Boeimeer en de Belcrumpolder. De dorpen Ginneken en Princenhage werden pas volledig bij Breda gevoegd in 1942.

De grootste stedenbouwkundige groei van Breda vond met een aanzienlijk tempo plaats na de Tweede Wereldoorlog. Grote nieuwe wijken zoals Breda-Noord en de Haagse Beemden werden ontwikkeld en toegevoegd aan de stad Breda. Afbeelding 16 visualiseert de stedelijke groei, waarbij de enorme expansie na de Tweede Wereldoorlog rondom het historische centrum duidelijk zichtbaar is. (Brouwers, 2022)



Afbeelding 16: De ontwikkeling van de gebouwde omgeving in Breda, Rutte R. & Abrahamse, J. E.: Atlas van de verstedelijking in Nederland

4.3 HOOFDSTUK 3.3: VERGELIJKING TUSSEN DE GESCHIEDENIS VAN DE BINNENSTAD VAN TILBURG MET DIE VAN BREDA

Zoals gedetailleerd uiteengezet in de subhoofdstukken 3.1 en 3.2 hebben de steden Tilburg en Breda zich op fundamenteel verschillende wijzen ontwikkeld. Deze divergentie verklaart niet alleen de huidige fysieke verschijningsvorm van beide steden, maar ook de mate van waardering die zij genieten. Door middel van een vergelijkende analyse tussen beide steden kan tevens inzicht worden verkregen in de oorzaken van het opvallende gebrek aan ornamentiek op de gevels van gebouwen in de binnenstad van Tilburg, in tegenstelling tot Breda. Dit subhoofdstuk biedt een beknopte samenvatting van de voornaamste factoren die hebben bijgedragen aan dit opmerkelijke fenomeen, wat een prominente rol speelt in het stadsbeeld van Tilburg.

INFRASTRUCTUUR VAN HET AGRARISCHE LANDSCHAP

Een primair onderscheid tussen Tilburg en Breda ligt in het belang van de infrastructuur van het agrarische landschap, dat een aanzienlijke impact heeft gehad op de stedelijke structuur en ontwikkeling van Tilburg. Terwijl Tilburg geleidelijk is ontstaan in harmonie met en aangepast aan deze structuur, heeft Breda zich vanuit de kern, te weten de toenmalige burcht, ontwikkeld en uitgebreid. Deze divergentie verklaart de meer uitgesproken kern en binnenstad van Breda in vergelijking met Tilburg, wat een aanzienlijke invloed kan hebben gehad op de ontwikkeling van de bebouwde omgeving in beide stadscentra.

GESCHIEDENIS ALS INDUSTRIESTAD

In tegenstelling tot Breda, waar de gemeentelijke autoriteiten de industrialisatie tijdens de industriële revolutie en daarvoor voornamelijk ontmoedigden, manifesteerde Tilburg zich als een echte industriestad. Vanaf haar ontstaan werd industrie in Tilburg actief gestimuleerd, variërend van de agrarische sector tot de bloeiende wolindustrie, met de opkomst van stoommachines als een hoogtepunt voor de textielindustrie. Deze industrialisatie resulteerde tevens in de ontwikkeling van industriële architectuur, vaak gekenmerkt door een minimalistisch en functioneel uiterlijk. Dit fenomeen heeft bijgedragen aan het ontbreken van ornamentiek op de gevels van veel gebouwen in Tilburg. Deze tendens beperkte zich niet alleen tot de fabrieksgebouwen waar arbeiders hun werk verrichtten, maar strekte zich ook uit tot de arbeiderswoningen die ontstonden als gevolg van de grootschalige industriële groei. Het industriële karakter van Tilburg ging aldus gepaard met een architecturale vormtaal die gekenmerkt werd door een gebrek aan ornamentiek op de gevels van haar gebouwen.

GATEN IN DE STADSSTRUCTUUR DOOR WEGGEVALLEN TEXTIELINDUSTRIE

In de jaren '60 van de 20e eeuw ging, zoals eerder vermeld, de textielindustrie in Tilburg ten onder, wat resulteerde in verarming en de vorming van lege plekken in het stedelijk weefsel. Deze leegtes en tussenliggende ruimten werden vervolgens opgevuld, een proces dat plaatsvond tijdens een tijdperk waarin de modernistische en minimalistische architectuur een dominante positie innam. Binnen deze architecturale stromingen werd gestreefd naar het elimineren van ornamentiek binnen het ontwerp, waarbij de nadruk lag op het presenteren van de constructie van het gebouw zelf. Mede als een gevolg hiervan kenmerkt de binnenstad van Tilburg zich door een overvloed aan eenvoudige, ornament-loze gebouwen.

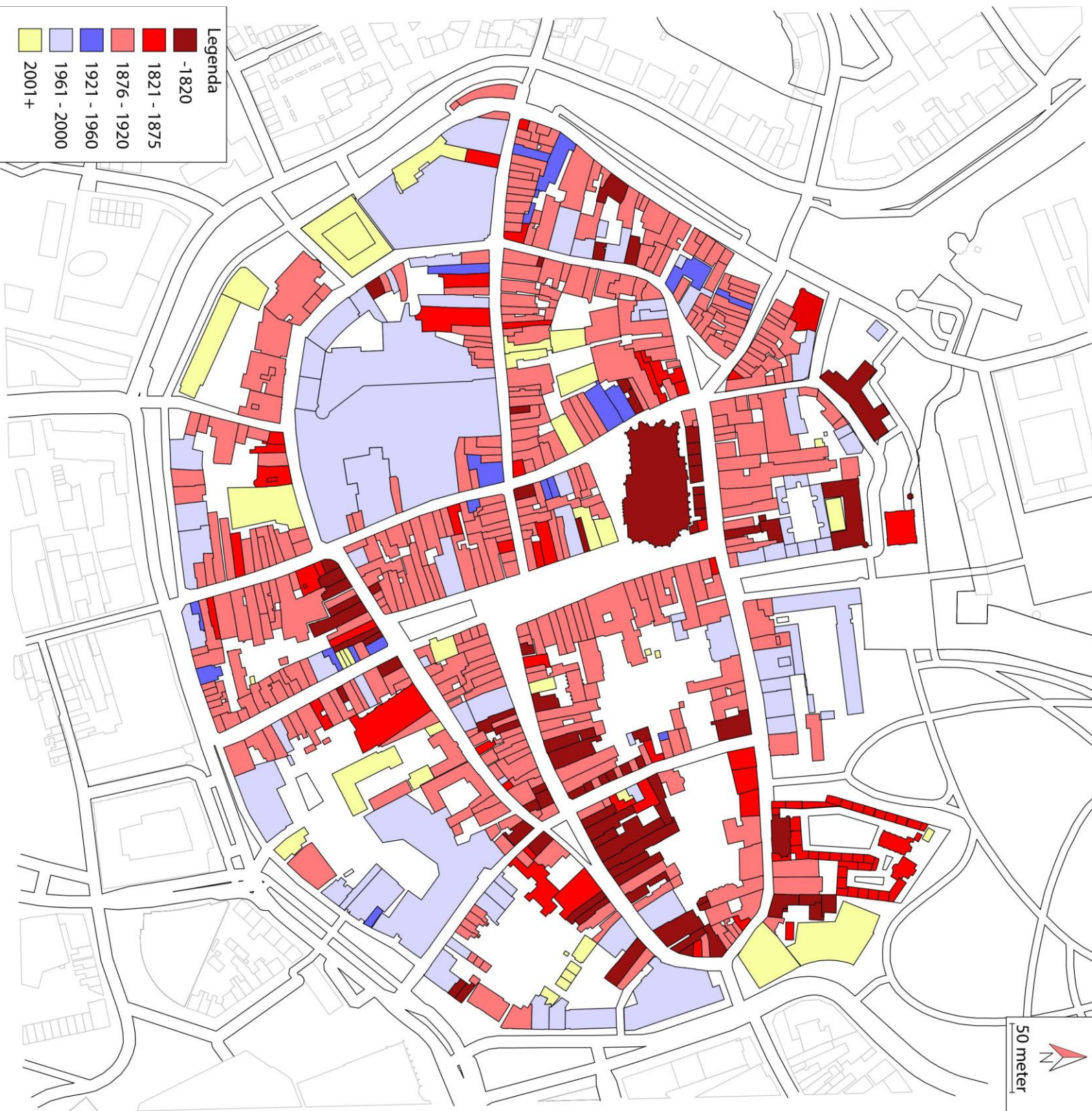
Om dit nader te verklaren zijn twee kaarten gemaakt die de bouwjaren van de verschillende gebouwen in de binnensteden van Tilburg en Breda inzichtelijk maken. Afbeelding 17 en afbeelding 18 tonen de bouwjaren van alle gebouwen in de binnenstad van Tilburg en Breda. De keuze is bewust gemaakt om de tijdperioden zoals weergegeven op de kaarten te hanteren. Hoewel deze periodes niet exact overeenkomen met de architectonische tijdperken die er zich in Nederland hebben afgespeeld, zijn binnen de gekozen periodes toch enkele dominante architectuurstromingen te identificeren. Dit werpt zeker een licht op de specifieke periodes die worden weerspiegeld in de kaarten, waarin de bouwjaren van de verschillende gebouwen vallen.

De periode van gebouwen met bouwjaren tot en met 1820 kan worden gekenmerkt door de Lodewijkstijlen, waarin een overvloed aan ornamentiek op de gevels te zien is. Tussen 1821 en 1875 speelden het Neoclassicisme, eclecticisme en de Neogotiek een prominente rol in de Nederlandse architectuurgeschiedenis, opnieuw gekenmerkt door een uitbundig gebruik van ornamenten. Deze trend zette zich voort tot 1920, waarin ook de Neorenaissance en Jugendstil opkwamen, zij het zonder het Neoclassicisme.

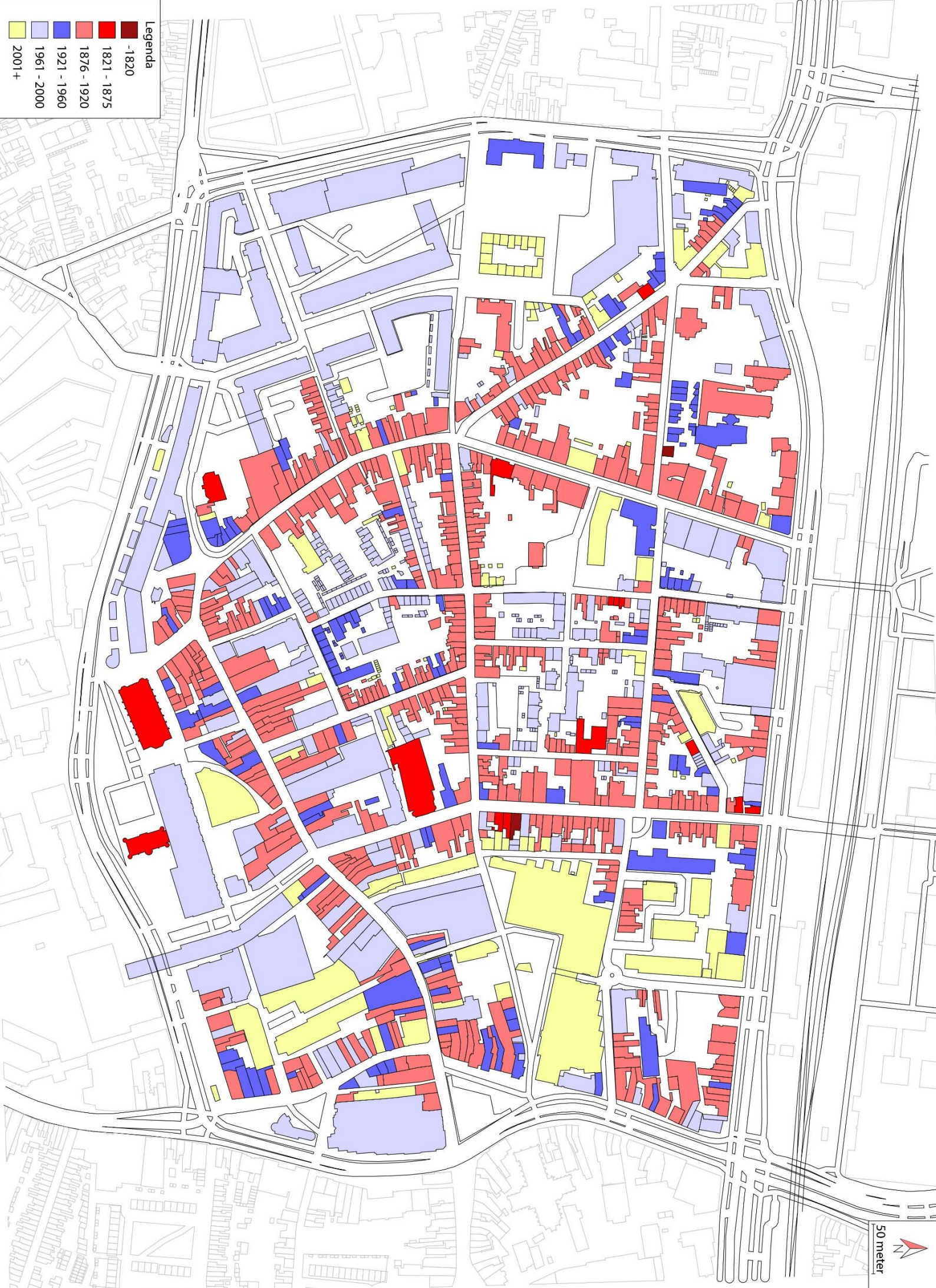
Vanaf 1921 tot en met 1960 staat de architectuur in het teken van 'Het Nieuwe Bouwen' en het modernisme, waarbij ornamentiek grotendeels werd weggelaten. Dit minimalistische kenmerk bleef ook aanwezig in de periode van onder andere het minimalisme, van 1961 tot en met 2000. In deze periode werd ornamentiek binnen de architectuur eveneens sterk geminimaliseerd. De periode van 2001 tot en met heden vertegenwoordigt de hedendaagse architectuur, waarbij een diversiteit aan stijlen en benaderingen te zien is (Stenvert, 1994).

Bij de bestudering van afbeelding 17, die de bouwjaren van gebouwen in de binnenstad van Breda weergeeft, valt de overvloed aan historische architectuur uit de 19e eeuw en eerdere perioden duidelijk op. Hierdoor lijkt er in de binnenstad van Breda een coherente samenhang te ontstaan tussen de architectuur en de bijbehorende historische periodes.

In Tilburg (zie afbeelding 18) is daarentegen de binnenstad aanzienlijk jonger en recenter ontwikkeld. Hoewel enkele straten historische architectuur bevatten, zoals de Willem II-straat, de Tuinstraat en de Nieuwlandstraat, blijft dit grotendeels beperkt. Dit vormt een opvallend contrast met de binnenstad van Breda.



Afbeelding 17: De bouwjaren van alle gebouwen in de binnenstad van Breda, Moeren



Abbeelding 18: De bouwjaren van alle gebouwen in de binnenstad van Tilburg, Moeren

STADSBESTUUR EN BELEID

In de binnenstad van Breda stond het bestuurlijke beleid voornamelijk in het teken van het behoud en respecteren van het bestaande historische erfgoed bij verdere stadsuitbreiding, een aanpak die niet altijd werd toegepast in Tilburg. Onder leiding van de oud Tilburgse burgemeester Cees Becht, die bekend stond als de "sloopburgemeester", werd veel van het historische erfgoed in de binnenstad gesloopt. Dit erfgoed, vaak gekenmerkt door een overvloed aan ornamentiek op de gevels, werd vervangen door praktische en minimalistische architectuur. Het beleid van deze burgemeester heeft bijgedragen aan het verlies van ornamentiek op de gevels van gebouwen in de binnenstad van Tilburg. Dit heeft ook geleid tot een grote variatie in bouwjaren van gebouwen binnen de binnenstad van Tilburg, zoals duidelijk te zien is in afbeelding 18.

4.4 CONCLUSIE GEBREK OF VERLIES AAN ORNAMENTIEK IN DE BINNENSTAD VAN TILBURG

Concluderend kan worden geconstateerd dat zowel het historische karakter van Tilburg als de wijze waarop de stad is ontstaan, samen met historische gebeurtenissen en stedelijke ontwikkelingen, hebben bijgedragen aan het huidige uiterlijk van de stad. In het bijzonder heeft dit geleid tot het opvallende gebrek of verlies aan ornamentiek op de gevels van gebouwen in de binnenstad van Tilburg, vooral wanneer deze wordt vergeleken met Breda als referentiepunt. In de afsluitende analyse en bespreking van de conclusie wordt de invloed van het gebrek aan ornamentiek op de gevels van gebouwen in de binnenstad van Tilburg op de algemene waardering van de stad geëvalueerd.

5. CONCLUSIE

Deze thesis heeft een diepgaand inzicht verschaft in de rol en betekenis van ornamentiek op de gevels van gebouwen, met een specifieke focus op de binnenstad van Tilburg en Breda. De onderzoeken naar de waardering van het ornament op de gevels van gebouwen hebben onmiskenbaar aangetoond dat ornamentiek een cruciale rol speelt in de perceptie en waardering van stedelijke omgevingen. Gebouwen met een overvloed aan ornamentiek op hun gevels werden over het algemeen een stuk positiever gewaardeerd dan gebouwen met minimale ornamentiek, wat directe implicaties heeft voor de algehele waardering van een stadscentrum.

Deze bevindingen worden ondersteund door wetenschappelijk onderzoek dat aantoont dat een verhoogd niveau van ornamentiek op gebouwgevels leidt tot een aanzienlijke toename van de waardering en perceptie van complexiteit. Deze bevindingen vinden weerklank in de beoordelingen van de binnensteden van zowel Tilburg als Breda, waarbij respondenten uit het veldonderzoek een duidelijke voorkeur uitspreken voor een prominente aanwezigheid van ornamentiek op de gevels van gebouwen in Breda.

In het debat over de definitie en het doel van ornamentatie is gebleken dat er aanzienlijke controverse bestaat, voornamelijk vanwege de subjectiviteit van perceptie. Hoewel er geen unanieme definitie bestaat die alle aspecten van het ornament omvat, bieden de besproken criteria enkele algemeen aanvaarde opvattingen over ornamentatie die door de meerderheid worden onderschreven. Het communicatieve doel van het ornament staat centraal in dit debat en benadrukt het belang van ornamentiek als een middel om het karakter en de perceptie van een locatie te beïnvloeden.

Wat betreft de hoofdvraag – de invloed van het gebrek of verlies aan ornamenten op de waardering van de binnenstad van Tilburg – kan worden gesteld dat dit gebrek een negatief effect heeft op de algehele waardering van de binnenstad. Ornamentiek blijkt significant bij te dragen aan de waardering van gebouwen, en het gebrek eraan heeft een merkbare invloed op de perceptie van de stedelijke omgeving, zoals in dit geval de binnenstad van Tilburg. Verschillende factoren, waaronder het historische en industriële karakter, de ontstaanswijze van de stad, historische gebeurtenissen en stedelijke ontwikkelingen, hebben bijgedragen aan het ontbreken van ornamentiek in de binnenstad van Tilburg, wat resulteert in een merkbaar contrast met Breda. Dit heeft directe gevolgen gehad voor de algehele waardering van de binnenstad van Tilburg zowel als de stedelijke omgeving van de stad.

Concluderend kunnen de bevindingen van deze thesis bijdragen aan vraagstukken waarmee architecten, ontwerpers en ontwikkelaars worden geconfronteerd met betrekking tot ornamentiek bij projecten, en zo een optimale gebouwde omgeving bevorderen. Het is van essentieel belang om de invloed van ornamentiek op de stedelijke identiteit te erkennen en te integreren in toekomstige stadsplanning en architectonisch ontwerp. Ornamenten hebben een significante impact op de waardering van gebouwen en stedelijke omgevingen. Ze dragen niet alleen bij aan de esthetische waarde, maar beïnvloeden ook het algehele karakter en de perceptie van een locatie. Het behoud en de integratie van ornamenten in architectonisch ontwerp en stadsplanning zijn daarom van essentieel belang voor het bevorderen van een inclusieve stedelijke omgeving.

6. LITERATUUR/BRONNENLIJST

- Ahani, F., Etessam, I., & Islami, S. G. (2017). The Distinction of Ornament and Decoration in Architecture. Geraadpleegd van: <https://theartsjournal.org/index.php/site/article/view/1188/580>
- Brekelmans, F. A. (1977). De middeleeuwse omwalling van Breda. Jaarboek De Oranjeboom 30. Geraadpleegd van <https://www.geschiedenisvanloenhout.net/bekende-personen/media/files/Jb-30-1977-01.pdf>
- Brouwers, J. (2022, 19 november). Een geschiedenis van de industrie in Breda - Jan Brouwers. Geraadpleegd van <https://janbrouwers.eu/een-geschiedenis-van-de-industrie-in-breda/>
- Garg, A. (2020, oktober). Evolution of Architectural Ornamentation A comparison between ancient and modern era(1900-2020). Geraadpleegd van: https://www.researchgate.net/publication/344670272_Evolution_of_Architectural_Ornamentation_A_comparison_between_ancient_and_modern_era1900-2020
- Geschiedenis Breda - InfoBreda. (2020, 19 november). Geraadpleegd van <https://www.infobreda.nl/stad-breda/geschiedenis-breda/>
- Gibberd, M. (2017). Ornament is crime: modernist architecture. <https://tudelft.on.worldcat.org/search/detail/961410372?queryString=ornaments%20architecture>
- Hafizi, N. (2021, janurai). An Investigation on Meaning of Ornaments in Architectural Façade: In Case of Contemporary Architecture and Digital Age. Geraadpleegd
- Hashemi Kashani, S. M., Pazhouhanfar, M., & van Oel, C. J. (2023). Role of physical attributes of preferred building facades on perceived visual complexity: a discrete choice experiment. *Environment, Development and Sustainability*, 1-20. Geraadpleegd van: <https://doi.org/10.1007/s10668-023-02980-0>
- Inyourpocket. (z.j.). History. Geraadpleegd van <https://www.inyourpocket.com/Tilburg/History-Tilburg>
- van: https://www.researchgate.net/publication/360484719_An_Investigation_on_Meaning_of_Ornaments_in_Architectural_Facade_In_Case_of_Contemporary_Architecture_and_Digital_Age

- Jbmdarchitecture. (2016, 11 februari). The Death and Rebirth of Ornamentation in Architecture – Year 3 Dundee University. Geraadpleegd van <https://jbmdarchitecture.wordpress.com/2016/02/11/the-death-and-rebirth-of-ornamentation-in-architecture-year-3-architecture/>
- Picon, A. (2016, januari). ORNAMENT AND ITS USERS:FROM THE VITRUVIAN TRADITION TO THE DIGITAL AGE. Geraadpleegd van: https://www.researchgate.net/publication/316641740_Ornament_and_its_users_From_the_Vitruvian_tradition_to_the_digital_age
- Stenvert, R. K. (1994). Bouwstijlen in Nederland [1040-1940]. Utrecht/Antwerpen: Kosmos – Z&K uitgevers.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (z.j.). Ornament | History, Types & Uses. Geraadpleegd van <https://www.britannica.com/technology/ornament>
- Van Der Vliet, R. (2020, 8 augustus). Mysterie: wie was Cees de Sloper en waarom sloopte hij zoveel in Tilburg? - indebuurt Tilburg. Geraadpleegd van <https://indebuurt.nl/tilburg/genieten-van/mysteries/mysterie-wie-was-cees-de-sloper-en-waarom-sloopte-hij-zoveel-in-tilburg~91517/>
- Vir2biz. (z.j.). Over Tilburg | Heemkundekring Tilburg. Geraadpleegd van <https://www.monumententilburg.nl/over-tilburg/>

7. BIJLAGEN

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

MAN 50 JAAR

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Mooie architectuur, traditionele

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

Ja Jazeker → echt een voorkeur voor waar we nu staan

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

Nostalgie, meer traditioneel → ambacht

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

nee niet perse → echter uit antwoord Blijft van wel

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

8, ook het gevoel/uitstraling

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

6, als het er uit zou zien zoals in de wijken met architectuur die weinig ornamenten bezitten

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

Jazeker

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

Niet perse, ze hebben misschien iets op het gebied van architectuur iets

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8,5

meer te bieden (oude singel)

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

27 MAN

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

MOOIE ARCHITECTUUR
WAARDEER HET TRADITIONELE

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

VOORKEUR WIT STRAAT
→ TRADITIONELE GEEFT EEN GOEDE SFEER

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

DEZE GEBOUWEN
STRALEN KANDEKTER
UIT



IDEE DAT ER
MEER ZORG GESTOKEN
IS IN DEZE PLEK
DAN ANDERE PLEKKEN
IN TILBURG

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

EEN BEEJIE WEL
VROEGER GROTEDELS PLATGEBOORD, NIET PERSÉ VERBETTERING VOOR DE RUG
→ BINNENSTAD TILBURG

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

6 BINNENSTAD - 4/5 → DAARBUITEN

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

ZEKER, DAN HOGER, ALS ER VEEL ORNAMENTIEK IN
DE GEBOUWEN ERG KOMT, OMDAT DE VOORKEUR WEL UITGAAT
NAAR DIT SOORT ARCHITECTUUR

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

J A , BINNENSTAD BREDA GELIJK WAARDIG
MISCHIEF NET WAT
MOOIER

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

BREDA JA, NET IETS MEER, NET WAT MEER
NEER VAN DIE TRADITIONELE GEBOUWEN

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

7

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

74, man

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Redelijke waardering → voor Tilburgse ~~toest~~ begrippen

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

Niet per definitie → het hangt af van de context van zow plek → de architectuur hier is mooi (Willem II straat) maar het contrast kan ook mooi zijn

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

→ Niet per definitie het geval maar het hangt van de context af

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

Jawel, maar het is wat het is van mij hoeft niet per definitie meer van een soort straat 'erf' in Tilburg

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

8

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

Nee, niet per definitie

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

JA

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

JA IN PRINCIPLE WEL, BREDA IS TOCH EEN BEETJE MET MAAGJE VAN BRABANT

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8.5

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

Vrouw + man ± 80 JAAR

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Heel mooi → het traditionele spreekt me aan
DE OUDE STAAT HEEL ERG GERESPECTEERD

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

GERESPECTEERDE ARCHITECTUUR ← JAZEKER, DE
VOORKEUR LIGT
ECHT IN HET
TRADITIONELE

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

MEER VERSIERSELS
MEER AANBACHT IN DE ARCHITECTUUR (VEEL
HEEL KUNSTIG GEMAAKT | ANDERE HEEL STRAK ORNAMENTEN)
MET WEINIG
POESPAS

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

JAWEL, REELIJK VEEL INVLOED
HEEFT DE ARCHITECTUUR OP DE WAARDERING
VAN EEN STAD

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

7

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

ZEKER, EN VAST, DAAR WORDT DE
WAARDERING EEN STUK LAGER. GEBOUWEN ZONDER

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

NEE

↑ SAAIERE / ORNAMENTEN
GEBOUWEN ZIE IK NIET
GRAAG

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda? En waarom?

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

Hoe oud bent u?

26, VRAUW

Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

YES I LIKE IT, NICE SIDE OF TILBURG
Historical

Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

YES IT WOULD DEFINITELY DETERMINE HOW A CERTAIN CITY WOULD BE APPRECIATED.

Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere? → MODERN NOT PREFERRED

THE ONE WITH LESS ORNAMENTS LOOKS MORE BORING / STIFF AND GREY

Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

MAYBE YES, I HEAR FROM A LOT OF PEOPLE THAT THEY THINK THAT TILBURG IS NOT PRETTY, WHICH DETERMINE THE APPRECIATION OF THE CITY

Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

6

Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

3/2 YES, WOULD DEFINITELY BE LESS GOOD

Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

YES

Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

NOT REALLY, I THINK THAT THE OVERALL APPRECIATION WOULD BE THE SAME

Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

6

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

30 MAN

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

TOF, AUTHENTIEK ~~WAS~~

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

JAJA, MET ORNAMENTEN BETERE WAARDERING

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

~~ORNAMENTEN~~
VARIANTE IN DE GEVEL

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

JAJA, EN TILBURG MAAKT VEEL ONTWIKKELINGEN EN GROEI DOOR, WAT VEEL MET DE WAARDERING

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

RIJSHAVEN, SPORREKE 7

DOET

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

JAJA DAN EEN 3

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

JAJA ZEKER

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

JAJA, ~~DE~~ ~~GE~~ VAN ARCHITECTUUR ~~WAT~~ IS BREDA
MAAR OP GEBIED ~~DE~~ MOOIER ~~WAT~~

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

7,5

MET BRACHTEN
EN AUTHENTIEKE
ARCHITECTUUR

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

MAN 30 JAAR

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

OUDE gedeelte is mooi
NIEUWE gedeelte

DWAALGEBIED MOOI
~~WERD ~~waardeert u het of juist niet?~~~~
ER TUSSEN GEPROPT

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

JAZEKER, MINDERE WAARDERING BIJ STRAAT MET WEINIG ORNAMENTIEK (IS KIL) ALLEMAAL HETZELFDE

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

ZE ZIJN UNIEKER
CULTUUR & TRADITIE IS TERUG TE ZIEN
JE ZIET ER DE JAREN IN ZITTEN

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

JAZEKER, BEPAALT GROTENDEELS DE WAARDERING VAN EEN STAD

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

7

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

JAZEKER, DE STRATEN ZONDER ORNAMENTIEK ZIEN ER EEN BEETJE KUNSTMATIG WIT

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

JA

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda? En waarom?

ARCHITECTUUR IS MOOIER 'PAREL VAN HET ZUIDEN'

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

Vrouw, 30 ±

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

JA Mooi

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

JA, VOORKEUR VOOR STRAAT MET VEEL ORNAMENTEN

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

VOORKEUR VOOR OUDE / TRADITIONELE PANDEN
HET IS UNIEK EN LIJKT NIET ALLEMAAL OP ELKAAR

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

ZEKER, BEPAALD IN GROTE MATE DE WAARDERING

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

7

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

JA, DAN ZOU DE WAARDERING EEN STUK
LAGER UITVALLEN

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

~~JA~~ JA

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?
En waarom?

JA, ZIET ER MOOIER UIT

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8,5

Groen voorziening + Straatprofiel met
meegenomen

+ weersinweder

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

MAN ± 30 JAAR OUD

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

WAARDEER HET ~~WAT~~ ZEKER, ~~WAT~~

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

JAZEKER, MET ORNAMENTEN / AUTHENTIEKER
WORDT MEER GEWAARDEERD

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

AUTHENTIEKER, VOELT OUDER | ANDERE (ZONDER ORNAMENTEN)
+ UNIEKER / ZIET DE AMBACHT | ZIET ER UIT ALSOF HET
OVERAL HAD KUNNEN ZIJN

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

JA, GEGOTE NATE
ZEKER IN DE BINNENSTAD

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

7

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

3 ALS HET ER MODERNISTISCH UIT ZOU
ZIEN

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

JA

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

TILBURG MEER WAARDEERD, ⇒ PRINCIPIEEL

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

6

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

Vrouw ± 25

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

JAA BEN VAN DE MOOISTE STRAATJES
KARAKTER, ~~BAROK ARCHITECTUUR~~ ~~OUDE WERKEN~~

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

BAROK / OUDERWETS / PARIJS
OUDE WERKE / KARAKTER WARMTE | IETS DAT VISUEEL IS TOCH FJNER

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

→ HEEL ERG VAN MOOIE DINGEN STRAAT WARMTE UIT
rou → TOEGANKELIJKER → STRAAT KARAKTER UIT
BAROK ARCHITECTUUR GROTE VOORKEN

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

VOOR MENSEN BUITEN DE STAD WEL
~~TOEGANKELIJKER~~ ~~TOEGANKELIJKER~~ → DOET TOCH WEL IETS
MET DE WAARDERING
DIT HEEFT VERGELIJKEN IS

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarden?

7 → CONTRAST OUD / NIEUW TRADITIONEEL
OUDE MOET ECHT ONDERHOUDEN / BESCHERMD WORDEN

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarden als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

JAA DENKE HET WEL, IETS WAT VOOR
HET OOG AANTREKKELIJK IS (VEEL ORNAMENTIEK
OP GEVELS)

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

JAA

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

NEE, BREDA STRAAT MEER KARAKTER
UIT

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8

IETS DAT ER AANTREKKELIJK
LITZET
DOET TOCH IETS
MET DE WAARDERING
OP EEN POSITIEVE
MANIER

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

*Hoe oud bent u?

Vrouw, 20 JAAR

*Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Mooi, ouder
EN DAT WORDT GEWAARDEERD

*Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

JA DENK HET WEL, HET IS BELANGRIJK DAT DIE OUDE GEBOUWEN ER NOG ZIJN

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

MEER SFEER, GEZELLIGE STRAAT
UNIQUER → ZIET ER MOOI EN GEZELLIG UIT

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

JA, DENK HET WEL MOOI
→ NIEUW / MODERNE GEBOUWEN KARAKTERLOOS, MINDER MOOI

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

7

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

DAN 5, of 6 (5,5)

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

JA

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

MOOIER, GEZELLIG, GROTER → HISTORISCHE ARCHITECTUUR WORDT GEWAARDEERD

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

Vrouw, 25

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Afwisselend → Niet perse mooi
↳ Stordig OGEND

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

JAZEKER, ORNAMENT LOZE STRATEN
MODERNE IS EENTONIG MINDERE WAARDERING

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

→ Niet iets gezelliger, ALLEMAAL VERSCHILLENDE DINGETJES
VARIATIE IN DE GEVELS (MEDE DOOR ORNAMENTEN)

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

JAZEKER, GROTE MATE
CONTRAST NIET PASSEND
CONTRAST HAALT WAARDERING ERG ONLAAG

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

3 → ECHT VOORKEUR OUF STADSCENTRA

Historisch park naast Nieuw Modern park is misplaatst

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

Lijkt net op 5 straten door elkaar heen

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

JA

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda? En waarom?

Komt ook echt door TRADITIONELE bouwstijl

NEE, HIER minder vaak op bouw oude stijl

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

zulle, Den Bosch
Eindhoven snel opgebouwd

KITCH
↳ terugkoppeling tekst
LET OP DAT HET GEEN KITCH wordt

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

MAN ± 40 JAAR OUD

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Waardeer het, OUDE PANDEN

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

JA DENK HET WEL

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

SPREKELIJKER → MOOIER

VOELT WARMER
EN GEZELLIGER
AAN

ZONDER ORNAMENTEN
= MEER SIMPELE
EENHEIDSWORST
EN NIET CREATIEF

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

JA, KRIJGT VAAK TE HOREN DAT TILBURG EEN
LELIJKE STAD IS, EN DUS EEN LAGE WAARDERING
KRIJGT

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

ALGEMEEN 8 ARCHITECTUUR, 6,5

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

MINDERE → 4/5
WAARDERING

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

JA

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

ARCHITECTUUR BREDA, MEER / BETERE WAARDERING

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8, ARCHITECTUUR MOOIER

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

Vrouw 40 JAAR

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Klassiek, goed
MOOIE WAARDERING

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

JAZEKER MAAR NIET AL TE VEEL
VIND DIE MET WEINIG ORNAMENTIEK OOK PRIMA
WEL Lichte voorkeur voor STRAAT

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

MINDER OVERGEBLEVEN VAN DIE TIJD met ORNAMENTIEK
UNIIEKER

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

JA, IN GROTE MATE SPEEKT DIT MEE
(MAAR OOK B.V. STADSRINDICHTING / PLEINEN)

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

7

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

JA IETS 6 MINDERE WAARDERING
VERBETTER VERHAAL VAN DE STAD
BELANGRIJK OM OP EEN OF ANDERE MANIER TE REFEREREN NAAR VROEGER

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

JAZEKER, IETS TE MOOI → hoog → maar iets te perfect

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

JAZEKER, VEEL ZIJNDER Breda iets te mooi.
6,5

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

ECHTER ARCHITECTUUR IN BREDA WORDT MEER GEWAARDEERD

Stad mag een groter randje hebben
BREDA sluit BETER OP ELKAAR AAN

KANTTEKENING

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn met ornamentale gevels

Hoe oud bent u?

man 70 jaar

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Ziet er aardig uit / VARIATIE

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (zonder ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (met ornamenten)?

VOORKEUR WEL VOOR DE STRAAT DIE ER WAT OUDERWETS AANTERIKER Utziet

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

Ouderwetsse -> VARIATIE wordt gewaardeerd
wordt gewaardeerd AUTHENTICITEIT

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

Ja, die 19e eeuwse Bouw zorgt voor EEN BETERE WAARDERING VAN DE STAD

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

6

BREDA

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (WEINIG ORNAMENTEN)

veel

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

JA

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

VOORKEUR VOOR BREDA HISTORISCHE gebouwen
maniere ARCHITECTUUR

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

7

Middellevse gebouwen met veel ORNAMENTIEK IN BREDA WORDT

kijk ook NAAR < GEWAARDEERD
WERKEN (VEEL ORNAMENTEN) WORDT ERG GEWAARDEERD

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

Vrouw 60 jaar

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Functioneel Niet mooi
oude fabrieken op deze locatie

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

Jazeker, maar wel aan
besteed

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

JE ZIET DAT ER MEER WERK AAN IS BESTEED
MEER AMBACHT, DAT VERHOOGD DE WAARDERING

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

JA, zeker overal pleint is

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

7

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

JAZEKER, BETERE WAARDERING

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

8

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

JAZEKER ARCHITECTUUR IS MOOIER

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

Vrouw, 40 jaar

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Bevriend, Heel modern -> Ja waardeert
Het wel -> materialisatie

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

Ja, de gebouwen hebben in mijn (met ornamenten)
Oftewel een hogere waardering

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

= Het traditionele koude maakt het
Straat warmer uit (zonder ornamenten)
Koud & kil

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

Denk het wel, eerste indruk ->
zag er heel koud en kil uit
-> maar uiteindelijk binnenstad wel mooi

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

7

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

8 als bovenste -> veel ornamentiek

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

Ja

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

Tilburg compacter / Breda
-> gebouwen -> traditionele
-> wordt ~~waardeert~~
meer gewaardeerd

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

7 | Architectuur 8

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

Vrouw ~~45~~, 55

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Niet ~~onzellig~~ (7)

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

Zeker, voorkeur voor ~~de~~ 'OUDE' PLEK MET GEBOUWEN

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

Gezellig

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

Twijfel, oude gebouwen uitgewoon KUNNEN soms wat verpoepereN → DUS IN DAT OPZICHT ZEKER

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

7,5

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

JAZEKER
TRADITIONELE ARCHITECTUUR 1900

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?
En waarom?

Gezelliger

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8



Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

Vrouw, 40 JAAR oud

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

JAREN 80 NIET VOORKEUR ^{→ Ziet er Goedkoop uit} → VARIATIE
→ NIEUWBouw MATERIALISATIE → Goedkoper uiterlijk

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

MEER WAARDERING

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

JE ZIET DAT ER TIJD/AANDACHT/AMBACHT IN IS GESTOKEN

MEER VARIATIE

VARIATIE/MATERIALGebruik VEEL DEGELIJKER

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

JAZEKER,

Sloop 'prachtige' monumentale panden voor 'kille' modernistische panden (woningneed)

→ SLOOPBURG BEKKERS → monumentale panden gesloopt

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

KNUS → 8 → veel gepraed → uiterlijk → meer behaag

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

NEE, DIT ZORGT VOOR VARIATIE

JUIST DOOR DE VARIATIE WORDT HET GEEN ANDERE SFEER → OUDE ^{VOELT GESCHIEDENIS} WAT TRADITIONEEL IS GEWAARDEERD

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

Echter wel voorkeur voor ORNAMENTALE PANDEN

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

Tilburg meer waardering / Tilburg divers → ligt aan moment

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

19 vrouw

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

Wenig ~~diversiteit~~ diversiteit veel massief uelt massief zo'n Blok simpel -> niet mooi

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

MEER DIEPTE IN DE ARCHITECTUUR

-> diepte in de gevel wordt gewaardeerd

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

niet zo massief / kil - het ene uelt niet welkom

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

ja, denk het wel

-> Bepaalt wel voor groot gedeelte hoe je naar een stad kijkt

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

5 -> HIERVOOR 7 Tuinstraat -> veel PLEI VEEL ORNAMENTLOZE GEBOUWEN

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

Jazeker dan 7 of 8 zorgt voor sfeer kleurverschil / meer welkom leue

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

-> uelt welkom + warm leue om te zien met ORNAMENTEN

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

komt door de architectuur ->

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8

waardering van Breda komt echt daardoor

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

Vrouw, 25 jaar

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

JA ZIET ER WEL GOED UIT met groen
 → ZIET ER DEEL AAN Oude kant uit → Niet Goed Bijgehouden

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

WAT
SAAI

MEER

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

HET NODIGT MEER UIT
 ZIET ER GEZELLIGER UIT

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

JA DENK HET WEL heeft wel ENIGSMATIG effect

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

7

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

9 stuk leuker
 → MEER UITNODIGENDER KARAKTER

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

NEE

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

22 jaar, vrouw

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

niet mooi/lelijk
na oorlogse niet meer → weinig details
Saai / Grauw

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

Ja zeker
↳ vrolijker / minder grauw / gezelliger
meer variatie

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

daardoor positiever bij meer ornamenten

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

Ja zeker, mensen waarderen de stad Tilburg wel echt op het feit dat gebouwen lelijk zijn

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

6

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

meer gezelligheid
meer sfeer, → Ja, zeker

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

Komt door architectuur
meer huizen met ornamenten

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8

minder grauw
eentonig
niet eentonig / simpel

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

Vrouw, 25

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

everything looks the same
not like it → every looks the same → looks boring
not diverse

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

Ja / yes, The ornamental street has more history

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

You can see the variation and there has been done quite some more things to look at labour → ornamenten

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

→ yes ofcourse, Architecture can be really some reason

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

5

→ some buildings look new and modern but they are grey / look all the same

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

7/8

to visit a city also something to do with appreciation

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

no

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

19, vrouw

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

niet mooi, laag/kort oppervlakkig / Saai
↳ oppervlakkig, Slechte waardering

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

Jazeker / gezelliger groter warmer

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

se voelt je meer welkom
Je → kleine moeite groot verschil
ziet de Ambacht

andere heel praktisch nachalant

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

Ja, iedereen die ik ken vindt Tilburg lelijk
→ hoge gebouwen ↳ en dat doet veel met de waardering

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

4 →

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

Jazeker → dan zou het echt 8 of 9 zijn
100% hoger / breder → versiersel oude huizen →

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

Regelmatig geweest

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

meer uiterlijk Breda voorkeur

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

9

zorgt voor gezelliger warmer karakter
Versiersels
Zorgt voor hogere waardering

Lelijk doordat het zo simpel is en geen karakter uitstraal

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

man 20 jaar

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

andere manier de straat
Reddijk ledijk → Geen platte dak
lelijk simpel geen karakter

Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

Ja zeker

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

zoet er stuk ~~authentieker~~ uit ^{vanuit vroeger} oude huizen restaurant
→ licht snel weggezet geen moeite

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

simpliciteit

Ja zeker architectuur kan de waardering bepalen

duaal gebied in de gehele worden

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

6

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

Ja, dit zou de stad een stuk aantrekkelijker maken → meer karakter

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

Ja

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

zeker, architectuur is een stuk mooier

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

8

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

-Hoe oud bent u?

24, Vrouw

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

interessant zeker

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

Ja, vind met weinig ornamenten voorkeur want daar is alles al opgezet en ~~is~~ bepaald Houel van chaos

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

diversiteit / hou van het grammae

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

Ja, 100% waardeer eigenzinnigheid veel grijs gen stadshart → experimenter

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

8

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

Jazeker, maar niet perse maar vind de diversiteit juist mooi

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

meer perse omdat' ik hier woon

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

Jazeker → Breda architectuur is mooier

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

7

↳ meer eigen

- diversiteit
- afwisseling
Belangrijk

Park → Plekken om te verbinden
↳ weinig geheven naar wester/zwa lichte mensen

Interview in Tilburg in een straat waar veel gebouwen zijn zonder ornamentale gevels

Hoe oud bent u? **man 35**

↳ ter weinig rekening gehouden met de wil van de mensen

-Hoe zou u de architectuur in deze straat omschrijven? Waardeert u het of juist niet?

bij de tijd, Planke gemaakt waarom → past het bij
meer → te weinig gevraagd aan belang hebbenden het beeld wat bij de straat past

advies
goed
wat moet behouden worden?

-Denkt u dat een straat met alleen maar dit soort architectuur (met ornamenten) anders wordt gewaardeerd dan een straat waarin we nu staan (zonder ornamenten)?

Jazeker → Rame kozijne / materiaal
↳ platte daken / puntdakke
↳ Robuuster + Prominentere kozijne
verouderd in principe Prima

-Wat maakt het dat u het ene beter waardeert dan het andere?

kenmerk historische binnenstad
oude traditionele architectuur voorkeur → Kenmerk Historische binnenstad

-Denkt u dat de waardering van Tilburg mede wordt bepaald door het uiterlijk van haar gebouwen?

diversiteit, JA

laat geschiedenis zien
-zorgt voor diversiteit

-Met wat voor cijfer tussen de 1 en 10 zou u de binnenstad van Tilburg waarderen?

6/7

-Zou u de binnenstad van Tilburg anders waarderen als de stad alleen maar dit soort gebouwen zou hebben? meer of juist minder, en waarom? (VEEL ORNAMENTEN)

Jazeker
↳ Hoger punt → Bepaalde sfeer
↳ welke wat je aantrent

-Bent u bekend met de binnenstad van Breda?

Jazeker

-Waardeert u de binnenstad van Tilburg meer dan de binnenstad van Breda?

En waarom?

Breda meer waardering
Ruimte breder / stijl o Groen → verkeer binnenstad

-Wat voor cijfer geeft u de binnenstad van Breda?

↳ **9** → architectuur speelt daar in mee
↳ waarde / ondraaid → geschiedenis

kan niet zeggen maar niet zo transparant
Historie hier goed terug te zien